

Politikai
röpiratok.

22.

22
—
159

EGYÉNI NÉZETEK.

IRTA

J E N Ő.

3

POZSONY, 1871.

NYOMATOTT SCHREIBER ALAJOSNÁL.

DE BALLAGI GEZA.

* * *

Hazánk közjogi politikája százados viszonytagságok után végre szerencsésebb kerékvágásba zökkent. Austriával szemben békés normalis állapotban oly erősek, mint ma, alig voltunk még a viszony keletkezte óta.

Bismarck kétséggel nagy sikert mutat föl. De megelőző lángelmék tervezete, s buzgó ivadék félszázados előkészülete, negyven milliócska németiséggel egyetemben adták hozzá a kész anyagot.

De a mi államférfiaink úgy szólván sem m i b ő l alkották jelen helyzetünk előnyeit. Miben nyilatkozik ez előnyök összege?

Abban, hogy negyedfélszáz év óta most vagyunk először azon ponton, melyen az

II

Austria általi elnyomatás veszélyének rémeletűnt a lehetőség látköréről. Föltéve természetesen, hogy e most uralkodó politika sarkelvéhez, a dynastiával kötött elválhatlan kapocs megvédéséhez, minden körülmények közt hívek maradunk.

Igy mi ismét önálló, Europa szinpadán „jellemsszereppel“ bíró, külön nemzet vagyunk; kik már nem többé csupán Béccsel, de Európa nagy nemzeteivel állunk szemben. Nemzeti létünket csak a nagy német, vagy a nagy szláv egység — vagy mindkettő egyszerre — fenyegetheti.

De ekként ez állás tisztességével annak veszélye is emelkedett. A német vagy a szláv császárság akármelyike külön külön is nagyobb ellenség, mint a mekkora a bécsi reactio, hatalma tetőpontján, valaha volt.

Mi eddig Austria árnyékában — szenvedtünk ugyan, de meg voltunk védve a külső viharoktól. Most ez ős tölgy ágait megszabdalták, — mert mi is engedjük, vagy éppen akartuk azt, vágyván alóla ki

a szabadba, az Isten napja alá! De a hol a dicsőség napja süt, ott menykövek és szélviharok is járnak. S most az a nagy kérdés, megállunk-e ezekkel szemben?

Csak imént láttuk, milyen erős a német: ledöntötte a nagy Franciaországot. Az orosz meg kétszer annyi, és határaink három negyedét öleli körül hit- és fajronaival.

A kiegyezéssel fölavatott politika elég bölcs — Austriával szemben. Ezt már azok is beismerik — hallgatásukkal, kik eleinte e politika titkaiba beavatlan, az iránti bizalmatlanságukban zajongtak.

De részemről nem szabadulhatok hazafiui aggodalmaimtól arra nézve, hogy e politika az európai égen mutatkozó nagy veszélyekkel szemben is — elegendő volna üdvösségünkre.

Ez még csak nemzeti politika, és pedig az is csupán Austria irányában. Magasb köreink s értelmiségünk át van hatva e politika helyességének tudatától. De a nép

IV

és polgárság hidegebb, mint akár a provisorium idejében. Ez oly tény, melyet e politika kezelői s illetőleg hírlapi tolmácsai is megdöbbenve jeleznek, de okait nem akarják vagy tán nem merik eltalálni.

Pedig ők is érzik, mélyen hiszik, hogy a nagy német és szláv császárságok hadüzöne ellen a mi diplomatáink és hivatalnokaink nem, csupán csak az összes nép általános és valódi lelkesedése mentheti meg nemzeti létünket.

Népünk és polgárságunk pedig hideg, közömbös, sőt lehangolt két megglehetősen nyomós ok miatt. Először, mert több adót fizet, másodszor, mert az aristocratia uralmát jobban érzi maga fölött ma, mint a Bach-korszak idejében, midőn azt a közös elnyomatás a néppel együvé csoportosította a közös veszély ellenében.

Az adó egyelőre kisebb nem lehet, ez oly érv, mely előtt meghajol a nép, ha látja, hogy teljesül legalább az, a mi lehető.

A nemzeti politika kívánja, hogy e nagy adót fizessük. Sok, nagyon sok katonára van szüségünk. A magyar nép ad pénzt, és katonává lesz egy szálig, csak azt lássa, hogy ha megmenti a hazát az idegentől, legalább aztán itthon ő is lesz az úr, vagy jobban mondva: nem lesz alárendeltje egy saját fajabeli kiváltságos osztálynak. És ezt annálinkább követeli, mert a még élő ivadék emlékezik arra az időre, melyben a nép megmutatta, hogy csak ő volna képes megmenteni a hazát, már tudnillik, ha a honmentés terhében és dicsőségében a haza minden osztálya vele egyenlően osztoznék. Emlékszik a nagy és szép napokra, melyekben az egyenlőség eszméje valósult, s nem volt több rang egynél, a polgár rangjánál.

A nép és polgárság tudja, hiszi, hogy ez lehetséges volna. És a helyett látja, tapasztalja, hogy az aristocrataság, a sok ranguság nő és gyarapszik. A magyar társadalom szelleme határtalanul

VI

aristocraticusabb ma, mint Metternich idejében, 48 előtt. A „polgár“ név csaknem gúny tárgya, azt nem viseli más, mint a kit ma megint „paraszt“-nak szokás nevezni, vagy a német ajku városi lakosság egy igen csekély része, melynek nincs kilátása annyi vagyonra, hogy nemességet vegyen. A legközöségesebb üzér, kupecz, hajhász, ha kissé megszerzi magát, nemességért folya-modik, és egyelőre is nagyságoltatja magát; általában al és fő nemességünk gőgje — csekély kivétellel, mely annál dicséretesb — csaknem középkori magasságra emelkedett. Megszámlálhatlan foku ranglétra osztja szanaszét a magyar nemzetet, népet, polgárságot, a válaszfalak egyre nőnek és szaporodnak, a nemzeti egység rovására. A legalsóbb nép rétegét kivéve lázas verseny-gés fogta el az egész társadalmat a fölött, ki tudja a másikat és ki képes többet lenézni! És ezen mérvben növekedik a gyü-lölség, a közöny, fogy a hazafiság, lelke-sedés azon haza iránt, mely nem egyen-

lően mér fiainak, hogy azok közt a szeretetlenség, viszály magvait széthintse.

Igy nem mentjük meg hazánkat, nemzeti létünket az óriás szomszédok több mint bizonyos támadásai ellenében! Tudjuk, mint készülnek és törnek ki ma a háboruk; nem éveken, hónapokon át huzódó pörpatvarral, diplomatizálással, mint hajdan, de pillanat alatt, mint egy nyári fürgeteg! Mi lesz belőlünk, ha majd a vész határainkon áll, és egyik osztály a másikra utal, és a nép nem önként és lelkesedve, nem egy szabad angol polgár önérzetével, de hidegen, kényszeredve, mint alárendelt indul a nagy harczba?

Ha nem volna nagy német, nagy szláv császárság szomszédságunkban, Austriával szemben, ismétlem, elég volna a most uralkodó nemzeti politika; de az európai látkör viharai ellenében, azt hiszem, egy kis szabadsági politika is szükséges volna, ha nemzetünk erejét megtizserezni akarjuk.

Csak egy kis, szemernyi szabadsági

VIII

politika, mondom, mert szemben a tőke és vagyon kérdéseivel, melyek nyugoton oly borzasztó dulásokat visznek végbe, azt kívánni, hogy aristocratáink mondjanak le tekintetes, nagyságos, méltóságos stb. — czimeikről, és semmit többet, és e mellett rendületlen hűséget fogadni trónnak, védelmet a vagyonnak, rendnek, közbékének, — ez talán csak nem nevezhető tulságos kíváncságnak előhaladt korunkban?

És mégis, csak ennyi és nem több a kívánság, mit honi szabadelvűségünk programjába fölvétetni óhajtanék.

Nem több azért, mert ennél többet tisztán eszmei téren, izgalomtalan csöndes, kölcsönös capacitatio útján elérni hamarjában nem lehetne. És én azt hiszem, inkább tovább tünni valamely nemét a nyomásnak, mint egy meg nem érett, korai eszme erőszakolásával magát ez eszmét hosszú időre visszavetni.

De legalább annyit — a polgári egyenlőség valósulását — kívánni merek, azért,

mert ebben más országok, sőt 1848-i saját elődeink által már rég megelőztettünk, és mert úgy vagyok meggyőződve, hogy minket nem az előhaladt eszmék forrongása, de a conservativizmus penésze ölhet meg. Hihetlennek tetszik, mert rettenetes, de való, hogy népünk természetében több az aristocrata szellem, mint a spanyol grandban, hazánk társadalma aristocrataibb az orosznál, és ha mindazt, a mi ezer év óta szokásainkban, erkölcsainkben, culturánk terén tisztán magunk s nem az idegen elem által történt, egybevetjük a kínaiak haladásával, ki lehet mondani, hogy conservativabbak vagyunk a kínaiaknál! Világhírű indolentiánk nemcsak a megállapodásra, de a visszamenésre hajlandó, s hogy a vadon nomád állapot iránt előszeretettel viseltetünk, hogy a primitiv puszta közepe az, melyben a valódi magyarság magát elemében érzi, hogy népünk erősen ragaszkodik a régihez, még ha rossz is, „hisz apám is úgy szokta“ — mindennek

szinte kétségbeejtő bizonyosságaul merednek föl előttünk nagyobb városaink és mindenek fölött fővárosunk németsege és culturali haladásával fokozatos németesedése!

I. (És korunk e legfőbb törekvésének, mely a művelt népeket a barbároktól megkülönbözteti, mely ma nemzeti jólétnek, egyáltalán a megélhetésnek mellőzhetlen feltétele, a democratiának nincsen egyetlen szóvivője irodalmunkban, politikai testületeinkben! A democratia hívének vallja ugyan magát majd minden párt, de az egyenlőség gyakorlatba vételétől, mely a democratiának voltaképi lényege, alapeszméje, mindenki irtózik. A legczélsőbb pártárnyalatok írói és kortes szónokai, ugyanakkor, midőn teli torokkal dörögnek kormány és „aristocratia“ ellen, hallgatóik által tensuraztatják és nagyságoltatják magukat. A ki a democratia követelményeit nemcsak fölfelé, de lefelé is érvényesíteni akarná, ilyen párttal épen nem, sőt egyénnel is alig találkozunk.

E tapasztalat s az ebből eredő aggasztó
következtetés indított jelen röpirat közzé-
tételére, melyet ezennel a független
értelmes polgárság ítélő széke elé
bocsájtok.

I.

A mi világrésziünk, ez a jó indulattal és eszmével terhes Európa, mely a többi négyet polgárosítani és saját műveltsége áldásaival boldogítani akarja, már közel egy század óta azon szívreható látványt nyújtja, hogy noha a kisebbek közé tartozik, a szabadságért legtöbb vért ont, és abból mégis legkevesebbet élvez. Statistika nélkül is bátran állíthatni. hogy a tudomány, felvilágosodás, szabadság, egyenlőség ügyeért több vértanút mutathat fel az utóbbi nyolczvan év alatt, mint a többi négy világrész, tán egy fél ezred év alatt.

Majd minden évtizedben forradalom tör ki valamely pontján, s hogy a szerencsétlenséghez még gúny is járuljon, olykor

épen egy oly szomszéd nép nyomja el a mozgalmat, mely előbb néhány hónappal maga is hasonló czélért kelt föl és ontotta vérért. A lengyel, görög, magyar, olasz, spanyol, franczia, időnkint fölemeli a szabadság zászlóját, de aztán meg csak a zsarnokság zsoldjába kerül és elnyomja a másik nép szabadságát.

Igy történik meg azután, hogy míg a „barbar“ Ázsia a két földi jónak, a szabadságnak és békének, legalább egyikét a békét jóval nagyobb mérvben élvezi, a mi szerencsétlen Európánk ezek egyikével sem bír, hanem háborúból és szolgaságból éppen annyit szenved át, a mennyit éppen átszenvedni képes. Mint az oly rab, melyre orvosi assistentia mellett olvasatlan éppen annyit vernek, a mennyinek elbirására a szakértő orvos képesnek véli. Valóban, a barbar Ázsia népeinek méltó okuk lehetne így végezni minden imádságaikat: „de szabadíts meg, uram, minket az európai polgárosultságtól.“

Ez állapot elég súlyos és kinterhes volt már régebben is arra, hogy Európa népei gondolkozzanak a fölött, vajjon nem volna-e lehetséges ezen valamiképen segíteni, és ha igen, mikép?

Mert az előbbi hasonlatot folytatva, ha eddig épen annyi jutott ki neki a háborúból és szolgaságból, a mennyit épen elbirt, úgy tetszik, mintha ezentul annyi akarna e földi átkokból reá súlyosodni, a mennyit elkinzott alkata már egyáltalán el nem bir.

Ha eddig csak százezrekbe ment a játék, most már milliókba megy az. Pedig már eddig is elviselhetlennék tetszett e fejedelmi „kuglizás“ — emberfejekkel. Hát ezután, midőn már nem is hatalom, ha csak másfél — két milliónyi hadat nem bir szomszédja ellen kiállítani.

Most bizonynyal egy hosszú háborukorszak nyitányánál vagyunk. E század elején a francia császári koronáért vérzett Európa másfél évtizedig, most a német

császári koronáért fog vérezni — meddig? — az közönyös, midőn bizonyos, hogy több vért fog ontani. Mert a midőn két-három millió ember áll fegyverben, és Chassepot, Werndl, Gattling versenyeznek egymással, kétségtelen, hogy több emberélet pusztul el, mint midőn a régi jó kohás szerszámokkal ijesztgették egymást a száz-ezernyi „nagy“ hadseregek.

Ez új háboru-korszak azonban vé-rengzőbb volta mellett még tartóssággal is fenyegetődzik, mert: míg a nagy Napoleon háboru-korszaka csak egy ember lángeszén alapult, itt most egy rendszer szüli ez átkot, még pedig oly rendszer, melyet más szomszéd állam azonnal nem vehet át, hanem csak idővel, legalább is 15 év múlva képes életbe léptetni, mialatt az összes nép java korosztályai katonává képződnek. Akkor a lángész s a lelkesült bátorság zsarnoksága alatt szenvedett világrészünk elmaradottabb része, most a bizonyosra kiinduló sokaság, tehát a durva anyagi

erőszak legbrutálisabb neme alatt fog nyögni Európa szabadságra törekvőbb része.

S ama szempont, hogy e század elején a népsouverainitáson alapuló forradalmi császárság volt a hódító az egyesnek Istentől származtatott zsarnok önkényével szemben, — míg ma ez utóbbi az erősebb, s a szabad eszmék szülő hazája Franciaország elgázoltan fekszik egy „qualificált“ Dsingiszkán lábai alatt: eme tekintet még leverőbb, kétségbeejtőbb a főnebbieknél is. És úgy látszik, mintha Európa csakugyan kétségbe is esett volna saját szabadságának lehetősége fölött. Mintha amaz aléltságból, melybe a nagy napoleoni háborúk alatti vérvesztése folytán esett, még most sem tudna kiocsúdni. De hát hova fog sülyedni ama sokkal nagyobb vérvesztés folytán, mely most, a közelebbi évtizedben reá vár? A midőn már nem is szabadság és zsarnokság elvei, hanem csak ez utóbbit képviselő személyek állanak szemközt, s milliók azért fognak elesni, vajjon Orleans,

Bourbon, Bonaparte, Hohenzollern stb. házak uralkodjanak-e Európa egyik - másik nemzete fölött?

Hogyan, hogy a kilátások e borzasztó sötétségében nem jut eszébe Európának a fölött tünődni, vajjon mi oka a szerencsétlenségek e hosszú és egyre súlyosodó láncolatának? Miért, hogy Ázsia népei ha nem több szabadságot, de legalább több békét, vagy a műveltségben rokon Amerika egy huzamban félszázados békét élveznek, a legtágasbb polgári szabadság mellett?

És vajjon olyan-e az ok, melyet valóban s egyáltalán lehetlen volna elhárítani?

Mert ha Európa sorsán változtatni nem lehet, ha a szabadság itten abszolút lehetlenség: akkor jobb lenne valóban erre nem is törekedni, miután mint az eddigi e czélumozgalmak példája tanúsítja, azok csak arra szolgáltak, hogy a reactio újra megerősödjék, s rendesen minden forradalmat egy - egy évtizedig az elnyomatás temetői nyugalma, síri némasága követett.

A háborukat itten többnyire forradalmak szülik, és a fejedelmek abbeli törekvése, hogy a harcztéren aratott dicsőséggel kábítsák és némítsák el az elégtelenkedőket. Ha lemondanak a népek a szabadság utáni törekvéseikről, talán jóval kevesebb lesz a háboru, és utóvégre békés szolgaság jobb mint háborus szolgaság.

De a népeket e lemondásra bírni bizonyosval még nehezebb volna, mint a szabadság kiküzdése körül egyetértést hozni létre közöttük, habár csak rövid időre is. Mert az emberek könnyebben capacitálhatók arra, a mit óhajtanak. mint olyasmire, a mit szerfölött utálnak. Ki akarná ékesszólását arra használni, hogy megértesse a népekkel, miszerint jobb lesz szolgálkává, mint szabadokká lennünk? És ha még a vad népek előtt is van e szónak: szabadság, varázsa, miként vesztethné el az azt a művelt európaiaknál?

Ez tehát lehetetlen, ennélfogva törekedni kell az alternativa másik föltételének, a

szabadságnak és az ezzel összeférőbb békének valószínűsítésére. Mert a főnebbiek szerint világrészünkön nem a császárság, hanem: „a szabadság a béke.“ Békés szolgaság csak műveletlen, öntudatlan népeknél lehetséges, a művelt Európában csak a szabadság adhat a békének tartós alapot.

És ki kell vívnunk végre e szabadságot, mert a háborús szolgaság jelen állapota szintén tarthatatlanná vált. Hogy a leg-erősebb munkás kezek millió számra nyomorékká váljanak a csatatérekben, s világrészünk egy zsoldos kaszárnyából csakhamar egy általános kórházzá alakuljon, ily képtelenség nem lehet föladata Európának. Azért nagy ideje van azt vizsgálni és megállapítani, vajjon hol és mi itten a szabadság fő akadályai, és nem lehetne-e, s miként azt elhárítani?

II.

Egy oly millió szálakból álló gombolyagnak, minő egy világrész társadalma, sok csomója lehet, következésképp Európa szabadságának is sok akadályja van, de a melyek mind mégis mellékesek, s ha le akarjuk gombolyítani a vég fonalat, annak szálát kell találni. Így minden bonyodalomnak, minden bajnak meg van egy legbelőbb, legmélyebb, eredeti oka, melyből mind a többi származik. Ezt kell elhárítani, és a többi magától elenyész.

Európa népeinek tehát mindenekelőtt az iránt kell tisztába jöniök, melyik ez a legfőbb, legmélyebb, ez a szülő oka a mi világrésziünk háborús szolgaságának?

Erre ugyan azonnal egyetlen egy szóval felelhetnénk, megnevezve a főbűnöst, de talán világosabb s meggyőzőbb lesz, ha azt egy kis keresés után mutatjuk föl.

Legcélszerűbb lesz, ha összehasonlítást teszünk azon állammal, mely műveltségre hozzánk hasonló, és a mely mégis a szabadság és béke lehető legnagyobb mérvét élvezi.

Ez az északamerikai egyesült államok köztársasága.

Ennél a legelső és legfeltűnőbb szerencsés körülmény, melynek tartós békéjét köszöni, földirati elszigeteltsége. Nincsenek hatalmas szomszédjai, tehát békében él, mint egy pusztai magános ház rendesen több nyugalmat élvez, mint a falubéliek. Az egész nagy Északamerikában nincsenek nemzetek, legalább nem oly egyenerejűek, hogy egymással vetélkednének. Aztán van terület bőven, foglalásra sem kedv, sem szükség. Ha a lényeges különbségeket még tovább keressük, azt is találjuk, hogy

Északamerika protestans, és nincsen aristocratiája.

Íme tehát négy olly kedvező körülmény, négy oly „boldog hiány“ t. i. a szomszédság, a nemzetiség, a papi hierarchia és az aristocratiá hiánya, mely összehatva előmozdítja e világ-rész irigylet boldog állapotát, a békés szabadságot.

Európa e boldog hiányok egyikével sem bír. A szabadságnak és békének, ez áldott két földi párnak, mely egymást szüli, itten ekként sokkal kevesebb esélye van, mint Washington hazájában.

De ebből azért nem következik, hogy béke és szabadság csak ott létezhet, a hol e föltételek mindegyike egyesül.

Van példa rá, hogy ugyanegy nemzetiség, még pedig egy valláson levő, több országra szakadt, melyek egymással háboruban éltek. Itt van Német-, Spanyol-, Olaszország. Németországon ugyan kétféle vallás van, de egy nemzetiség, mind a mel-

lett nem kétféle, de körülbelől harminczhat részre szakadt, és egymás ellen számtalanszor harczol századokon át. A spanyol nemzet katolikus, és Portugalliával két államot, de bensejében a jó ég tudja hányféle pártot képez, mely egymást szünetlen marczangolja. Olaszország is egy valláson levő egy nemzetiségből áll, de több országra tört szét, melyek századokon át pusztították egymást. Még a kevés számú magyar is hányszor vérzett belháboruban, nem vallás vagy nemzeti különbség miatt, (ez utóbbi miatt csak egyszer, 48-ban, akkor is egyéb tényezők szíták föl a tüzet) hanem azért, hogy Péter-e vagy Pál uralkodjék fölötté?

Ellenben arra is van példa, hogy két-három nemzetiség egy országban, egy politikai nemzetet képez, és békében él. Ilyen Svájc, melyben német, olasz, francia, nem szórványosan s összekeverten, de külön részekben együtt lakva, mégis a legszentebb egyetértésben szabadságot s békét élveznek.

Tehát papi hierarchia, soknemzetűség, sűrű szomszédság — a szabadságra nézve lehetnek hátrányok, de nem legyőzhetlenek.

A főnebbi példák azonban megegyeznek abban, hogy Északamerikában és Svájcban, a hol a béke és szabadság állandóbb tanyát vert, nincsen aristocratia.

E példák egymást kiegészítik. S ha még hozzávesszük, hogy teljesen hasonló földrajzi viszonyok közt, de az európai spanyol aristocratia mértelyezte déli Amerikában már kevésbé honos a szabadság, — világos a következtetés, hogy a modern értelemben vett polgári szabadságnak az aristocratia intézménye oly nagy akadály, melyet még legkedvezőbb földrajzi fekvés sem egyenlíthet ki, mint Délamerikában; ellenben annak hiánya oly nagy mérvben előmozdítja a szabadságot, hogy még ott is lehetővé válik az, a hol egyébként szomszédság, vallás és nemzeti különbség s egyéb hátrányos viszonyok azt fölöttébb

megnehezítik, mint az európai Svájcban. Igaz, hogy ez utóbbi csak semlegességének az európai hatalmak általi biztosítása folytán tarthatja fenn magát, mert külveszély ellen már kicsiny volta miatt sem volna képes önállóságát fönntartani; de hogy határain belül a köztársaság oly állandóságot nyert, oly háborítlan paradicsomi békét élvez, azt bizonynyal csak annak köszönheti, hogy az aristocratia kigyója ott még eddig nem ütötte föl fejét.

Fájdalom, az öt világrész száz meg száz állama közt a valódi szabadságnak oly kevés tanyája van, hogy több példát nem igen hozhatunk föl, legalább a jelenből nem. De ha figyelemmel áttekintjük az utóbbi nyolczvan év történetét, a fölületes gondolkozó is egyszerre rájöhet, hogy minden köztársaságot, melyek ez idő alatt Európában támadtak, az aristocratia buktatott meg. Pedig e köztársaságok többnyire mind nagy áldozatok gyümölcsei voltak, dusan elvetett martírvérből keltek ki,

s szoktuk mondani, hogy csak azon ügy erős, melynek vértanúi vannak.

A nagy francia forradalmat nem is említve, mivelhogy annak bukása legalább nem volt oly gyalázatos, csak a 48-ki francia köztársaság a nép mily magasztos erkölcsi föllángolásával, s mennyi dicső életáldozattal avatta föl magát! A történet akárhány köztársaságot mutat föl a multban és boldogabb világrészekben, melyek kevesebb véren vásároltattak és százados életet éltek. A magasztos példát követték a többi műveltebb európai népek, s a zsarnok önkényuralom egész közép Európában megingott. De csakhamar összeszedte magát ama két rend, mely a polgári szabadságnak engesztelhetlen, természetes örök elleusége, a katolikus clerus és az aristocratia. És midőn a Párisból megindult jóteköny orkán hullámai a Kárpátok bérczein voltak már átesapandók, azalatt már magában a forradalom amaz országában szervezkedve volt a reactio fekete hada, s

ugyanazon köztársaság, mely a „Republique universelle“ csábos nagy eszméjét kimondta, küldte hadseregét a római köztársaság ellen, s üzte el onnan a nemes Garibaldit, cserbe hagyva a Bécsben és Magyarországon a párisi hívásra keletkezett mozgalmat is, megcsinálva később a december 2-ki államsínyt, az európai „társadalmi rend“ megmentése érdekében!

Az amerikai köztársaság megalapításának története nem mutat föl annyi hőst, annyi vértanút, mint a 48-ki francia, magyar, olasz szabadságharcz rövid egy éve! és mégis el kelle bukniok. Itt egy Kossuth, ott egy Garibaldi, oly egyéniségek, kikből Washington válhaték vala, ha a clerusból és aristocratiából szótt s Európára kivetett háló ezt egyáltalán lehetlenné nem teszi.

Mert semmi sem bizonyosb, mint az, hogy ha Amerikának Washington idejében aristocratiája van, a szabadság ott sem vert volna gyökeret. Sőt bátran el lehet mondani, hogy az amerikai polgári szabadság azon

perczben írná alá saját halálitéletét, a melyben egy kiváltságos főbb rend alapításának engedélyét írná alá.

E törekvés szülte a secessiót a mult évtized elején, és e roppant mérvű véres háború a legváltáságosabb próbakőre állította a köztársaságot. A déli kis zsarnokok, az európai aristocrataság e hosszú körmű majmai azonban elhibázták a dolgot, midőn építeni kezdtek alap nélkül. Előbb valamiféle „rendet“ kellett volna alapítaniok délen és északon, a köztársaság egész területén, hogy majdan a háboru alatt, északon, a köztársaságiak táborában is legyenek hiveik, kikre számíthassanak, és a kik ott meghasonlást idézzenek elő. Háborut kezdtek, forradalmat, mielőtt conspiráltak volna. Nem gondolák meg, hogy az aristocratia egy állandó szövetkezés a valódi polgári szabadság s annak mellőzhetlen biztosítóka az egyenlőség ellen.

Valódi polgári szabadságot mondok,

mert ezen a szabadság ellen összeesküdt hadnak alig van veszélyesb fogása, mint ama szabadelvű jelszavakkal tele irt álarcz, melyet a nép elámítására fölvesznek, és a mely alatt égre földre esküdnek, hogy ők is a szabadság hivei, hanem — s erről ismerhetni rájuk — a „mérsékelt“ szabadságé. A „mérsékelt“ és a „társadalmi renddel“ párosult szabadságé! És az európai népeknek viszont alig van nagyobb tévedésök, mint hogy e vigyorgó hazugságot elhiszik, s hogy egyáltalán hisznek e képmutatóknak, holott ők veszélyesebbek és megvetésre méltóbbak is a szabadság nyílt és egyenes elleneinél, kik legalább nyílt harcban, karddal kezökben szoktak elesni.

Valóban különös, hogy a szabadság hiveinek vallják magokat „oly rend“ tagjai, melynek létele a legkiáltóbb tiltakozás a szabadság ellen, sőt annak legfőbb akadályát képezi. Ideje volna az európai népeknek első és fő ágozatként bevenni politikai hit-

vallásukba, hogy a polgári szabadság legfőbb biztosítéka a társadalmi egyenlőség. Avagy mi biztosítja Amerika szabadságát? a tenger, az elszigeteltség, az egynemzetűség? Ezek előnyök arra, a mennyiben kevesb háboruba keveredhetnek; de mind ez meg nem mentené szabadságukat, ha egyszersmind Amerika lakói mind egyenlők is nem volnának. Az egység megőrzése így leghetőbb, míg valamenyenien egyetértenek abban, hogy ne szervezzék és ne kiváltságolják maguk közt az áruást. Európa népei még annyira sem jutottak el, hogy mindenek előtt ez igazságot gyakorlatilag alkalmazni igyekeznének.

Persze hogy a szabadságszeretet forrása az önértet, és az oly nép, mely maga fölött kiváltságos osztályt megtúr, melynek önértetét e megaláztatás nem sérti, még nem bír elegendő tiszta érzéssel arra, hogy a szabadság kisebb-nagyobb mérve között különbséget tudjon tenni, és az iránt elámítható ne legyen.

Vajha egyszer föltennék magukban Európa műveltebb népei, hogy miután eddig a szabadságot hasztalan erőszakolták, most már azt második sorba teszik, és mindennek előtt az egyenlőséget akarják kivívni! Memyre kellemesen lennének csakhamar meglepetve a gyors és határozott siker által. A kivívott egyenlőség mellé egyszerre ölükbe gördülne a szabadság érett gyümölcse is!

Valóban, Európa népeinek meddő szabadságküzdeme azon látványt nyújtja, a mit oly gyakorlatiatlan theoretikusok cselekvénye szolgáltatna, kik egy nagy tölgyfát akarván ledönteni, annak kivágását a töve helyett koronáján kezdenék, s a mint oda egy - egy merészebb fölkapaszkodik, alig egy ágacskát letörvén, egyensúlyt veszelve alázuhan. Mely szomorú példa után egy darabig senki sem meri a fölkuszást megkísérteni. Az ember nézi egy darabig, sajnálkozik az együgyűség áldozatain, és bosszusan kíváncsi, vajjon jön-e és mikor egy

gyakorlatibb ember egy fejszével, és neki állítja a többit is a fa tövének?

Az egyenlőség a szabadság legbiztosb alapja és biztosító oszlopzata; ép úgy mint a hogy az elnyomás rendszerének az aristocratia képezi legbiztosabb alapját. E kettő egymást föltételezi, egymással karöltve jár, s ha a szabadságot és egyenlőséget egy párnak képzeljük, bizonyynyal az egyenlőség az erősebb, a hím, melynek bordáiból a másik születik, és azt táplálja, védelmezi.

Részemről, ha a kettőt egyszerre birni nem lehetne, inkább az erősebbet választanám, azon reményben, hogy az megszerezheti a másikat is; mert ha a másikat választom, attól kell tartanom, hogy azt magát is csakhamar elvesztem.

És ha e kettőt egymás nélkül képzelni lehet, lehetőbbnek és kevesbé lealázónak tartjuk az egyenlőséget szabadság nélkül, mint a szabadságot egyenlőség nélkül. Szívesebben lehetünk tagjai egy democraticus

absolutismusnak, mint egy aristocraticus constitutionalismusnak.

Ha választani kell két ház között, melyek egyikének alapja jó, de teteje rossz, a másiknak azonban fala is teteje is rossz, minden esetre az előbbit választjuk. Az oly császárságból, melynek születési aristocratiája nincsen, egy nap alatt szabad köztársaság lehet, mely, ha egyéb ellenségei nincsenek, még állandóvá is válhatik. És egyáltalán az ilyen császárság vagy királyság nem is lehet veszélyes, a minthogy már magában is legközelebb áll a köztársasághoz, sőt, ha ez utóbbi a születési aristocratia kigyóját rejtegeti keblén, akkor még ennél ajánlatosabb is. Ellenben oly ország, melynek erős születési aristocratiája van, hasztalan mondja ki a szabadság, egyenlőség, testvériség ígét, — az aristocratia az ijedségből fölocsudva, összeszedi magát, s csakhamar kész a még ovatosabb és kegyetlenebb reactio.

Ime a két legvilágosabb példa. Észak-

amerikában a reactio csinált forradalmat a szabadság ellen, és Lee génialis vezérlete és hadai hősiessége daczára megbukott. Mert Amerikának nincsen születési aristocratiája. Franciaországban a liberalismus három ízben kelt fel a reactio ellen, és még több emberéletet áldozott vérpadon úgy mint harcmezőn, de szintén elbukott. Mert Franciaországnak van aristocratiája. Tehát a hol egyenlők a polgárok születésükre nézve, ott a szabadságot tüzzel vassal is nehéz elbuktatni; a hol ellenben születési aristocratia van, ott a szabadság fája elszárad, ha vérrel öntözik is.

De hiszen ez oly világos, hogy ha most négy ezer évvel hátrább volnánk, s az első emberi társadalom rendezéséről volna szó, akkor is be lehetne látni józan észszel, hogy az erő az egységben rejlik, az egység pedig csak egyenlőség által érhető el, tehát nem czélszerű osztályokat, kasztokat állítani fel a társadalomban, és ekként azt megosztva egymás ellenségeivé tenni.

Teljes egyenlőség úgy sem érhető el az emberi társadalomban, minek állítsunk föl még több válaszfalat, mint a mennyit maga a természet törvényei és a világrend fölállítanak. Szellemi, testi képességek különbözőségével hoz e világra bennünket a természet. Egyik ember lángésznek, a másik bárgyunak születik; egyik Toldy Jánosnak, a másik Tom Poucenak. Vagyonilag sem lehetünk egyenlők, s nem is baj, hogy nem lehetünk azok. De e különbségek nem megalázók és nem is veszélyesek. A nyulnak nem szégyen megfutni az agár vagy oroszlán előtt; nem az oroszlánnak, a természet parancsának engedelmeskedik csak, mely úr az oroszlán fölött is. De egyik oroszláunak nyullá változni a másik oroszlán előtt, ez már gyalázat, s ennél is nagyobb az, midőn milliókból álló embertömeg néhány ezernek született szolgájává aljasodik.

Hódolni a nagy szellemeknek, elismerni azok felsőbbségét, nemcsak nem szégyen, de sőt megtisztelő.

— De Angliában van nagy és fényes aristocratia, s mellette mégis mély gyökeret vert a polgári szabadság; miért ne férhetne össze e kettő az európai szárazföldön is? — vethetik ellen némelyek, kik inkább a szavak s nevek, mint a lényeg után ítélnék.

Azonban Anglia példája csak azt mutatja, hogy lehet valahol a polgári elem boltozata oly erős, hogy az aristocratia nálánál sokkal könnyebb súlyu czirádáit koczkáztatás nélkül megtűrheti maga fölött, ha kivált földirati fekvése is oly szerencsés, hogy külső erős szélviharok ellen átléphetlen partok biztosítják. Az angol aristocratia ép úgy különbözik a szárazföldtől, amint átalán az angol viszonyok majd mindenben előnyösen különböznek ez utóbbiaktól. Azon elvből kiindulva, hogy nem jó az ördögöt falra festeni, jobb volna természetesen, ha Angliában sem volna aristocratia; de hogy van, és megtüri a polgári szabadságot, illetőleg a polgári szabadság megtüri ez aristocratiát, ez min-

denesetre azt bizonyítja, hogy az ellentét köztük nem lehet oly nagy mint nálunk, hol a kettő közti ürt annyi megmegújuló forradalomban kiontott vér sem vala képes betemetni.

Az angol népjellem teremti és magyarázza meg e szerencsés viszonyt, melyben az aristocratia és polgárság egymás mellett élnek. Amaz minden érdemet, minden szellemi és erkölcsi kitünőséget magába olvaszt, nem akadályoz semmi jónak, s versenyez polgári érdemekben a tulajdonképi polgársággal.

Mint az emberi testszervezetek közt az a legegészségesebb, melyben az anyagsere leggyorsabban megy végbe, úgy az angol társadalom természetesebb voltának egyik titka is abban rejlik, hogy az aristocratia és nép folytonos és szakadatlan érintkezésben állanak egymással, a vér nem különzi el magát, hanem folyton keveredik. A legidősb fiu az aristocratiához, a többi testvér a néphez tartozik, valamint

viszont a népből is időnkint a lordok közé emelkedik egy-egy, a ki magát nagy polgári erényei és érdemek által kitüntette. Így a nép voltakép önnagát látja fölemelve lordjaiban, és büszke rájuk, minélfogva Macaulay nem frázist, (noha annak tetszik,) de valóságot mond, midőn állítja, hogy az angol nép a legaristocraticusabb, s az angol aristocratia a legdemocraticusabb a világon.

Am regenerálja magát az európai társadalom akként, hogy legyen olyan polgári eleme, mint Angliának, akkoráztán megengedhetjük, hogy legyen szintoly aristocratiája, mint ugyancsak Angliának.

Egész Európában az aristocratia uralkodik, s a ki a köztéren szerepelni, boldogulni, s a jó társaságba tartozni akar, annak ökörszemként az aristocratia szárnyai alá kell huzódnia. Szárazföldünkön nem a polgárság az úr, ez a nevezet itt, — és főleg hazánkban — inkább csak foglalkozást s épen nem tisztességet vagy méltóságot jelent, — sőt nálunk épen gúny

tárgya, s csak a póré földműves nevezi magát így, ha a „paraszt“ elnevezésnél valamivel jobbat akar magára illeszteni. A ki születésénél fogva nem aristocrata, azért nem vallja magát polgárnak, s nem is akar az lenni, hanem azon van, hogy kegyelemből az aristocrata körök megtűrjék, mint „aspiranst“, s körülbelől az a viszony áll fönn köztük, a mi a kadét s a főtisztek közt. Az europai aristocrata magán kívül csak „söpredéket“ ismer. És e „söpredék“ itt nem erkölcsi különbség, de külön társadalmi osztály fogalma. Angliában tolvaj, erkölcsileg megbélyegzett, nálunk azonban oly egyént jelent, ki az alattibb, vagyis nem azon körökhöz tartozik, melyek tagjai vagy aristocraták vagy legalább azok akarnak lenni.

De Angliában a polgárság az úr, s az angol aristocrata bizonyynyal büszkébb az angol polgárra, mint ez az angol aristocratiára! Az angol lord nem nézi le, nem veti meg a polgárt, az angol polgár nem

irigyli, nem gyűlöli a lordot, mert ő is azzá lehet, a nélkül, hogy saját polgári rétege ellen valamit vétenie kellene!

A különbség az európai és az angol aristocratiá közt főleg a hatalomban és ama távolság mérvében mutatkozik, mely a két rend között fönmáll. Az angol nép és lord, mint a katona, „érzésben“ (Fühlung) áll egymással,*) míg a többi Európa s főleg egynémely keleti birodalom aristocratiája és népe közt valóságos örvény tátong! Jó lenne ez örvényt betönni, nehogy tarpéji meredélylyé válják!

*) Macaulay e tárgyról következőleg ír:

„Nemcsak azon előnye volt Angliának a szomszéd országok fölött, hogy a királyi hatalom hatályosan korlátoltaték. Hasonló fontosságu, bár kevésbé ismeretes sajátság volt a nemesség és nép közt létezett viszony. Erős öröködési jobbagóság volt; de az, minden öröködési előkelőség közt a legkevésbé negédes és kizárólagos vala. Távol minden gyűlöletes kasztjellemtől. A népből folyvást vett tagokat föl maga közé, s folyvást vegyültek közéle tagok a néppel. Bármely gentleman lehetett peer. A peernek ifjabbik fia csak gentleman volt. Peerek unokái elsőséget engedtek az ujdon nevezett lovagoknak. A lovagi

A vagyon és pénzaristocratiát pedig ott, hol teljesen egyenlő lehetőség nyílik mindenki számára gazdaggá lenni, a megjutalmazott ipar és szorgalom képviselőinek tekinthetjük, és ezek a legpolgáriasabb, legtisztelőtreméltóbb tulajdonok. És e pénzaristocratia nem is követel valami kötelező hódolatot, sem magasabb rangot; vele szemben a nagyobb erkölcs, nagyobb szellem mindig érvényesítheti fölényét. És már mulékonyságánál fogva sem veszélyes. A millionos bankár egy nap alatt koldussá lehet, elemek és esetlegek egy hét alatt évtizedek fáradalmának és számításainak

méltóság senkire nézve sem volt elérhetlen, ha szorgalom és szerencse által jó vagyoni állásra jutott, vagy vitézsége által, ütközet avagy ostrom alatt, magára vonta a figyelmet. Herezeg, sőt királyi herezeg lányára nézve sem tartatott kisebbitő házasságnak, ha jeles közpolgárhoz ment férjhez. Így Howard János Mowbray Tamás norfolki herezeg leányát vette nőül, György clarencei herezeg leánya Salisbury grófnő Pole Richardhoz ment férjhez. A jó vért nagytisztelőben tarták; de, hazánk szerfűlötti szerencséjére, a jó vér és peerség előjogai közt nem volt szükségképeni összeköttetés. Szintoly hosszú

gyümölcsét tehetik semmivé. Ezért nincs meg közöttük amaz elrombolhatatlan solidaritás, mely a születési aristocratiát oly veszélyessé teszi. Ez okból tart-
hatjuk kevésbé veszélyesnek a catholicus clerust is, melynek javadalmai és méltóságai a sírnál véget érnek.

Eredeténél és folyamánál fogva lealázó, veszélyes, és úgy magára, mint kiváltságolatlan környezetére nézve erkölcsstelenítő csupán a születési aristocratia.

A pénzaristocrataság eredete teljesen önállólag az egyén ipara, szorgalma és

származási fák, szintoly régi czimerek találtattak a lordok házában kívül, mint benne. Valának új emberek, kik a legmagasb czimeket viselék. Voltak czimnélküliek, kikről tudva volt, hogy oly lovagoktól származtak, kik Hastingsnál a szászok sorait áttörték, s Jeruzsalem falaira hágtak. Voltak Bohunok, Mowbrayk, de Verek, sőt a Plantagenet-ház rokonai, kiknek az esquirenél nagyobb czimök nem vala, sem egyéb polgári jogaik, mint melyeket minden bérlő és kalmár élvezett. Minélfogva nem volt oly vonal, mi némely más országokban a patriciust a plebejustól elkülönzi. A szabados nem

tehetségéből származtatható. Nincs kötve semmi hitvalláshoz, felekezethöz, szakmához; gazdaggá lehetünk ezerféle uton és módon, s azonkép ismét szegényekké válhatunk, anélkül, hogy valakitől erre oklevelet kapnánk, s valakinek vagy valamely rendnek elköteleznők magunkat. Ellenkezőleg: függetlenekké válunk, s az államok gazdagsága, ereje a független polgárok minél nagyobb számában rejlik.

A születési aristocratia azonban már eredetében elveszti függetlenségét, mivelhogy csupán és kizárólag a maga erejéből senki azzá nem lehet, hanem mindig az aristo-

érze hajlamot azon méltóságok ellen zugolódni, melyekre saját gyermekei is följuthatának. Az ország-nagy nem érze hajlamot paczkázni azon osztályon, melybe saját gyermekeinek is alá kelle szállniok. Azon kapcsolatok, melyek a nemességet és közpolgárságot egybefűzék a york-lancasteri háboruk után, inkább erősödtek és szaporodtak mint valaha. Egy körülmény eléggé mutatja, mi nagy pusztulás érte a régi aristocratiát. 1451-ben VI. Heurik ötvenhárom világi peert hívott meg a parlamentbe. A VII. Henrik által, 1485-ben parlamentbe hívott világi peerek száma csak huszonkilencz volt, s e huszonkilencz

craticus kormányhatalommal való szövetségéből ered, melynek létele a polgári egyenlőség tagadása; célja: annak lehetlenné tétele. Tehát már eredete egy bizonyos politikai irányhoz köti, azonkép vagy még inkább önfönntartásának ösztöne. Az elemek, a sors csapásai, a nép dühe — mind, mind tehetlenek arra, hogy őt vagy örököseit e kiváltságtól megfoszszák. De a politikai hatalom, mint hazai példák mutatják — megfoszthatja őt és örököseit ez állástól. Ő maga vagy örökösei lehetnek ostobák, gonoszak, véthetnek a nép ellen, sőt ez még érdem! — csak az oklevél adója ellen

közt is többen valának, kik újdön emeltettek peer-ségre. A következő században a nemesség sorai bőven egészítettének ki a gentry közől. Az alsóház szerkezete is olyas vala, mi nagyon előmozdítá az osztályok üdvös vegyületét. A megyei lovag volt összekötő láncszem a zászlós ur és kalmár között. Ugyanazon padokon, hol posztócsinálók, aranyművesek, túszerárusok, a kereskedő városok parlamenti küldöttei foglaltak helyet, együtt ültek velök oly tagok, kik más országban nemes uraknak neveztetének vala, törzsökös, kastélyos földesurak, kik úri törvényhatósággal birtak, czimeres hadi

ne vétsenek, magszakadásig megmaradhatnak annak birtokában. Ez az, a mi e rend tagjait solidarisakká teszi, s a melynél fogva ők a népszabadságra nézve sokkal veszélyesebbek a clerusnál, magánál a jezsuita rendnél, miután mind e papi rendek többnyire szegény származásu tagjai nem öröklük állásaikat, mely velük együtt kihal, és a mely végre is csak hivatal, melyben valamit dolgozni, tenni kötelesek, mely tehát nem föltétlen teljes uraság, mint a dúis jószággal adományozott nemesség. A kath. clerus is le van ugyan kötve fegyel-

köntöst viellek és sok nemzedéken által fölvitték fényes származásukat. Némelyek ezek közt nagy lordok ifjabb fiai és testvérei voltak. Mások királyi vérrel is dicsekedtek. Végre Bedford gróf legidősb fia is, ki atyjának második czimét viselte, föllépett alsóházi követjelöltül, s példáját mások is követték. Az ország nagyjainak örökösei ugyanazon házban ülven, természetesen szintugy buzogtak annak jogai mellett, mint bármelyik a szerény polgárok közül, kikkel össze valának vegyülve. Így a mi democratiánk, kezdettől fogva, legaristocrataibb, s aristocratiánk viszont a legdemocrataibb volt a világon; oly sajátság, mely napjainkig megmaradván, sok fontos eredményt idézett elő erkölcsi és political tekintetben.

mileg a pápaságnak, mely az isteni jog elvét védi, és kiátkozza a pápista Victor Emanuelt, mivel ez a nemzet akaratát is tekintetbe veszi, s áldja a protestans Vilmos császárt, mivel ez „isten kegyelméből“ reactionarius. De az érdekkapcsokból, melyek a clerust a reactióhoz kötik, hiányzik a legerősebb: az apai érzés, mely az aristocratia solidaritásának leghatalmasabb rugója. Ha egynémely aristocrata fiatal korában democratáskodik, érett korában megint visszacsavarítja aristocratává a gondolat, hogy mégis jó lesz rangját, méltóságát fiaira átszállítani.

Veszélyes továbbá a születési aristocratia azért is, mert elerkölcstelenítő úgy magára a kiváltságos rend tagjaira, mint a kiváltságtalan népre magára. Magára a rendre elerkölcstelenítő ama tudat, mely szerint akár tanul valamit, akár nem, akár dolgozik, akár nem, szóval: akár szerez érdemeket, akár nem, ő azért kitiüntetett, bámult, irigyelt állással bír, mely egyaránt

daczol a sors, valamint a polgáremberi ipar, szorgalom, lángész erőködéseivel! Tűz viz elpusztíthatja házait vetéscit, ő maga elpazarolhatja bűnös kéjelgésben vagyonát, azért ő mégis mindig tekintetes, nagyságos, méltóságos, úr! És pedig az már bölcsőjében, kit, midőn még orrát sem képes megtörölni, egy „paraszt“ ágyból született shakespearei lángész köteles méltóságolni!

És elerkölcstelenítő a népre, a polgári rendre, mert lealázza őt, és semmi sem demoralizál inkább, mint a megaláztatás. E folytonos megaláztatás egyszerre szolgaivá és képinutatóvá teszi, mert kénytelen levén ezen, magát az emberi nem felsőbb s különösb, mi több nemesb fajtájának tartó rend előtt hódolni: hogy előtte nevetésgessé ne válják, a műveltebb rész tetteti magát, mintha egészen természetesnek találná a rangkülönbséget, s valódi kétérzettel hódolna azon kiváltság előtt, melynél a józan ész abszurdabbat, az emberi önérzet

kihívóbb, lázasztóbb sérelmet nem találhat. A tudatlanabb pór nép pedig, mely Amerika és Svájc társadalmát nem ismeri, azt gondolva, hogy e különbség ember és ember közt Isten rendelése, és az máskint nem lehet, — megadja magát e sorsának, a szolgáltságot erényének vallja, és annyira szolgálivá válik, hogy utóbb kész harczolni azok ellen, kik őt emberi méltóságának jogos polczára helyezni akarják! S a mi még fontosabb, az aristocratia nem kizárólag saját tagjaival képez egy reactionarius irányu politikai hadat, de azon mindenesetre mély megvetésre méltó polgárok még nagyobb számával, kik nemesekké, magnásokká lenni akarnak! Ezek közé lehet számítani az összes középosztályt, igen csekély, tüneményszerű kivétellel.

A középosztálybeli polgár pénzt gyűjt, s midőn már annyira van, hogy nagyúri kényelméből nem hiányzik egyéb, mint ama jog, hogy ama polgárosztályt, melyből származott, megtagadhassa, s betanult orrhangon

canailleknak nevezve megvethesse, akkor kívág 20—30 ezer forintot — természetesen kormányi czélokra — s nemessé neveztetí magát.

Igy erkölesteleníti el az aristocratia önmagát, s a polgárság és nép minden rétegeit.

S az erkölcsök megromlása egymagában elég ok arra, hogy valahol a valódi polgári szabadság mély gyökereket ne verhessen.

Az aristocratia tehát az európai szolgaság legmélyebb oka, eredetének kuttféje, s e szolgaságból viszont származik a sok forradalom és a sok nemzetközi háború.

Voltakép már ezentul nem is forradalom vagy szabadságharcz, csupán nemzetközi, hódító, kabinetháboru fogja pusztítani milliószámra Európa népeit. E század elején a szabadsági törekvések oly erősek s fenyegetők voltak, hogy a hatalmak nem mertek egymással háborut viselni, s ebbeli félelnök legalább 33 éves békét szerze

világrésziünknek. De már mai napig annyira süllyedt Európa, hogy a szabadsági mozgalmak egy-egy nevetségesen parányi s nyomoruságosan végződő „putsch“ félénk csigaszarvöltögetéséből állanak, s a reactio úgy neki bátorodott, hogy maga fegyverzi föl a népet, s viszi a csatatérre milliónyi zsoldos tömegekben. A műveltségével s polgárosító hivatásával kérkedő német vakon engedelmeskedő ázsiai vandal csordaként gázolja le ama szomszéd francia népet, mely a szabadság, egyenlőség eszméiért, átálán az emberiség javaért több hős vért ontott, mint a mennyi sört e részeg had tisztikara életében megivott. És harczol a köztársaság zászlói ellen, és a cél, az eszme, mely őt lelkesíti, nem egyéb, mint az, hogy már most neki is császárja legyen!

Amint e század elején és 48—9-ben, úgy most is sikerült az aristocratiának a népeket a szabadsági politika útjáról a nemzeti politika útjára sodorni. A népek is bírnak nemzeti érziülettel, még pedig tiszt-

tább, önzetlenebb nemzeti érzülettel, mint az aristocratia, mert ők a hazától nem kapnak egyebet, mint az Isten szabad levegőjét, s napsugarát, míg az aristocratia honszeretete dus javadalmakkal van megfizetve. A népek nemzeti politikája azonban észszerűleg nem állhatna egyébből, mint a nemes versenyből, egymást szabadság, műveltség és jólétben megelőzni, vagy ezekben egymásnak segítségére lenni. Mert amint e fölfogástól eltérve, egyik nép a másik szabadságát elrabolni és a fölött urrá lenni igyekszik, voltakép önmaga szabadságát fojtja el, s ez átkos küzdelemnek egy harmadik, az aristocratia örül. És így tulajdonkép nem is nemzeti, hanem elnyomási politika ez, mert aztán minden nemzet egyaránt szolgaságba jut, ez ama közös czél, mely minden nemzet aristocratiáját egymással solidaritásba hozza.

Ez elnyomási, hódítási, zsákmányolási politikának szítója, kezelője, vezérlője az aristocratia. A nép, mely munkájából él,

nem szorul háborúra, más nép elnyomására, melynek ő csak kényszerű szolgálai eszköze, de annak gyömölcsét, dicsőségét az aristocratia aratja, melynek eszméje a dologtalan heresség. Egy teljesen szabad munkás nép, melynek akarata érvényesül a külpolitikában, mint az amerikai, nem is visel hódító, rabló háborukat. Mert ő meg tud gazdagodni munkája, ipara után, a míg szabadsága meg van, s ez csak addig van meg, míg becsületes munka helyett más népek kirablására, hódító hadjáratokra nem vállalkozik, melynek diadalmas vezérei s tisztikara a hatalmat magához ragadja s egy szép reggelen aristocrata renddé szervezi magát. Az óriás erejű Amerika egy katonai sétában meghódíthatná egész közép s Délamerikát, de nem teszi, mert a hódítás nem fekszik a munkás nép természetében, mert egy ily háboru földulná egész államszerkezetük alapjait, elerkölcstelenítené a munkásság erényére támaszkodó népet, megteremtené és meggyökereztetné a kiváltságos rendeket,

melyek aztán a diadal- és zsákmányittaságában tántorgó néppel könnyen elbánhatnak.

Midőn itt általán aristocratiáról szólunk, mindenkor nem egy helybeli, de európai, sem csupán főrendi, de általán az összes születési aristocratiát értjük azokkal egyetemben, kik érzületre, gondolkozásra aristocraták, születtek legyen grófi vagy polgári ágyból. Mert hiszen minél kisebb oka van valakinek aristocratáskodni, annál nevetségesebb volna az, ha mindamellett sértő nem volna a polgári születésüire nézve. A tehetlenebb s műveletlenebb kis nemes döllyfe durvábban nyilatkozik s messzebre bűdöslik, mint egy jól nevelt s művelt herczegé, kit helyzete, nagy előnyeinek tudata, gazdagsága bizonyos szánakozó, elnéző, gyöngédségre s előzékeny udvariaságra hangol a polgárok irányában. S ehhez képest még e gőgöt is fokozza és leglázasztóbb az újdonsült vagy candidatus nemesek ágaskodása, kik alázatoskodnak

a magasabb rendűek, de annálinkább pöfeszkednek saját polgári osztályuk előtt. És ezen renegátokból válnak a reactio legdühösebb zsoldosai.

Ellenben midőn democratiáról szólunk, igen természetes, hogy nem érthetjük ide csupán azokat, a kik polgárokkul születtek, mert hiszen amiut főnebb láttuk, azok közt vannak — mostanság igen nagy számmal — e rend Judásai, kik addig kereskednek lóbórral, míg végre a sok lóbór árán egy kutyabőrt szereznek. Hanem értjük mindazokat, kik a democratia politikai elvtáborához tartoznak, születtek legyen akár koldus akár hatszázados és családból. Sőt amint az aristocratia legmegvetésre méltóbb fajtáját a fenebb említett új sütetű nemesek s bárók képezik, — akként egy grófi vagy nemesi rendű egyén democratasága sokszorozott értékben tűnik elénk, mert midőn egyfelől a lemondás krisztusi erkölcsét gyakorolják, másrészt az ilyenek democrataságának példája roppant hatású az őket

majmoló és hozzájuk emelkedni vágyó polgárok nagy seregére, s midőn egy ily egyén az elveért föláldozza vagyonát, rangját, életét, mint nálunk amnyi dicső tette 1848-9-ben — ez valóban a „magasztosnak“ azon tetőfoka, melyen túl földi halandó nem emelkedhetik. Az ilyen „nagy polgárok“ példái nemcsak a polgárookra, de saját rendjükre is jótékonyan és olykor rohamosan elragadólag hatnak. De vajjon szűl-e a század megint hasonlókat? Aristocratiánkban jelenleg is vannak a democratiának és szabadelvű haladásnak őszinte hivei, de példáik kevésbé gyűjtők, mert az aristocratico-reactionarius áram Európában ma oly erős, mint valaha a középkorban, hogy az mindent magával sodor; az aristocrataság divattá, dicsőséggé, legfőbb czéllá, az aristocratia uralkodó elemmé, már-már mindenhatóvá vált, a polgárság előbbi semmiségébe, tehetlenségébe esik vissza, s ha itt ott még egy-két régi vezér emelgeti a zászlót, azokat „szent örülteknek“, ártatlan

ábrándozóknak szokás nevezni, s ha valahol egy-egy helyi mozgalom keletkezik nyomukban, a zászlóikat követő polgárságot maga a polgár közönség magas elegans orrfintoritással „söpredéknek“ nevezi.

Nem szükség középkori regényeket olvasni, hogy megismerjük akkori minőségében az aristocrata szellemet. Azt most jelenünk élethíven tükrözi vissza, mint valamely lélekidéző bűvös tükör a rég elhaltakat.

Az aristocratia eszméje a munka megvetése, culturája a háború, s nimbuszát a zsákmány, az erőszak, az elnyomás minél nagyobb mérvében keresi. Uralkodó vonása a kevélység, s legártatlanabb virtusa a pazarlás lévén, így a zsákmány csakhamar más kezekbe jut. A középkorban az anyagi birtok is elidegeníthetlen lévén, e magán körök gyűrűiben üzött, szabadalmazott jogtalansággal tovább birta magát fönntartani, de már ma annál több nemzetközi háborura van szüksége, hogy regressérozza magát.

Mert gyökerének legmélyebb és legveszélyesebb szála, a kiváltságolt társadalmi rang elidegeníthetlensége még ma is főnn áll. Ha a „*jus primae noctis*“ jogának elvesztését pénzzel akarva helyreütni, pazarol, s elveszti minden vagyonát, — azért ő még mindig bir ősi kiváltsága nimbuszával és méltóságával. A tönkre jutott spanyol nemes, ki midőn királya előtt elvonul, kénytelen a falhoz vetni hátát, nehogy teste azon részének meztelensége, melyen ülni szokott, kilássék, — rongyaiban is még mindig „nagyságos úr“, és kevélyen nézheti le az ipar és tudomány kiváló emberét, kik végre is csak nyárspolgárok, parasztok, kiknek ereiben közönséges nemtelen és nem nemes kék vér foly, — kiknek nincsenek „őseik“, mint e piszkos ingyenélőnek, ki talán lopott, csalt, mert hisz előtte ez sem oly szégyen, mint a munka, s ha ezt nem tette is, de nem is mivelt semmi hasznosat, s nem is fog mivelní, mert utolsó esetben kéregetni

jár társadalmi rendjéhez, vagy elveszi oly milliomos paraszt leányát, ki arra vágyik, hogy gyermeke már a bölcsőben nagyságos úr legyen, ha, mire felnő, a vagyont a könnyelmű apa elpazarolja is. Természetes, hogy az ily rend óhajthatja a háborút, mely őt időnkint mintegy fölujtja, és a mely az ő fönntartásának és biztosításának legfőbb eszköze, tényezője, és a melyről még, a mi fő, azt is tudja, hogy annak célja a szabadságra törekvő népek leverése és kimerítése.

És e cél elérésének legbiztosabb módja: a népeket egymás ellen uszítani, fölébresztvén bennük a nemzeti büszkeség érzetét. Ezen számításból támasztotta föl 1849 után III. Napoleon a „nemzetiségek politikáját.” Célja, a népeket a szabadsági politika teréről a nemzeti vagy elnyomási politika lejtőjére csalni, oly nagy mérvben sikerült, hogy ő maga is utána bukott. A nemzeti érzés még azon népet is elragadta, mely eddigelő erre legkevesebb fogékonyságot

mutatott: a német nemzeti büszkeség árja előntötte Franciaországot, és föllökte e politika mesterének trónját. Soha a reactio földje jobban előkészítve nem volt, mint az jelenleg van, a porosz-francia háboru után. Ha az önérzet egy szikrája még maradt a francia nemzetben, ennek egyéb vágya, gondolata, álma nem lehet, mint méltó elégtétel szerzése a történelemben példátlan megaláztatásáért, mely őt porosz-német részről érte. Lehetlen az, hogy e kiválóan dicsvágyas nép, mely magát „nagy“-nak nevezte, melynek a „dicsőség, becsület, szabadság“ legszentebb eszméi és vallási rajongás tárgyai voltak, egyszerre úgy elaljasodjék, hogy a porosz diadalok után előállott helyzetben megnyugodni tudjon. Fegyverkezni fog utolsó emberig, s hasonlót kénytelen tenni a többi Európa, hogy a hódítás útján most már megállapodni nem képes német császárság által ki ne raboltassék, és szolgává, végre koldussá ne tétessék. A nemzeti gyűlölet és viszály

azon fokra emeltetett, a melyen a népvándorlás idejében sem állott, miután akkor a bűsz indulatot a vallásosság mélyebb érzülete enyhítette, s a nemesség egy jobb töredéke legalább a maga hivatását szó szerint „nemes“ értelemben ama regényes, eszményi minőségben igyekezett fölfogni, melynek költőített alakjaival az ugynevezett lovagregényekben találkozunk. A mai „kalandor lovagok“ azonban vásott sivar lelkiületükkel, az önzés jogosultságából kiinduló vallásukkal, elődeiktől ugyancsak szomoruan különböznek. A durva erőszak s pusztá ököljog akkor szemérmesen a kereszt jelvénye vagy egyéb eszme alá rejtőzködött, ma a „vér és vas“ politikáját nyíltan vallja azon állam, mely most már világuralmi elsőségre emelkedett. A letiport francia köztársaság vértavából kiemelkedő német császárság vazallkirály környezetével oly középkori intézmény, mely előtt Európának csak ez alternatívája lehet: harcz nélküli meghódolás, vagy egy általános európai

háborúkorszak, mely véresebb és tartósabb lehet, mint az I. Napoleon által fölavatott, midőn a háboru alapját csak egy ember lángesze képezte, míg az most egy oly rendszeren nyugszik, melynek csaknem kétségbeejtő előnye, hogy azonnal nem, csak évtizedek múlva lehet valósítani. És míg a nagy napoleoni franczia császárságban a nép souverainitásának eszméje küzdött az európai reactio fejedelmeinek coalitioja ellen, itt most megfordítva, a hódító erőszak győzelmi dicsfénye a reactio képviselőjének isteni jogon birt koronáját aranyozta meg, s sikere a népszabadságtipró önkény hiveinek számát szaporítja, azokat bátorítja, lelkesíti!

Íme ez a sötét jelen képe, s még sötétebb kilátása. A középkori népvándorlás barbarsága több mint tizszeres kiadásban. Ötven-hatvan ezernyi hadak helyett milliónyi hadak egymással szemben, az öldöklés százszorta hatályosabb eszközeivel kezökben. Ott egyszerü kézijkak, itt golyó-

szórók s hástyatörő Kruppféle ágyuk, város-
gyújtogató bombák.

Nem a két oroszlán meséje akar-e
földrésziünk népein valósulni? Nem inkább
kérdhetjük-e a jelen európai hódító csá-
szároktól, mint egykor Nerotól kérdék, hogy
ha alattvalóikat mind kiirtatják, kiken fog-
nak végre uralkodni?

IV.

De ha a nemzeti politika letéritette is a népeket a szabadság utjáról, másrészt azon körülmény, hogy Európa népei, az egy lengyel kivételével, nemzeti vágyaikat immár valósították, t. i. a német és olasz a maguk nemzeti egységét, a magyar a maga nemzeti önállását kivívták, — remélni engedi, hogy a népek törekvése most már majd csakhamar a szabadsági irány féle fordul.

Az ember, midőn már kenye van, azon iparkodik, hogy a mellé szalonnája is legyen. Tchéat a nemzeti függetlenség mellé — polgári szabadság.

Első föltétel erre, hogy Európa népei fölismerjék a bajt, és annak elhárítása módjait.

Polgári szabadság polgárok nélkül nem képzelhető. Európának pedig még nincsen polgársága.

A hol aristocratia van, ott nincsen polgár. E kettő egymást kizárja. Uraság szolga nélkül, szolga uraság nélkül, nem képzelhető. E kettő közt van a polgár, ki sem nem úr, sem nem szolga. Egyébiránt nevezzük a polgárt akár mind urnak, akár mind szolgának, ez csupán nézpont, ép úgy, mint hogy a föld ezen oldalán mi is fejjel vagyunk az ég felé, a föld másik oldalán pedig az amerikaiak, holott ők lábbal vannak felénk. A polgárság fogalma nem az uraság vagy szolgaság különbségében, hanem az egyenlőségben határozódik. Ez annak a lényege és föltétele. Ha minnyájan teljesen egyenlők vagyunk, egyre megy, akár egymás urainak, akár egymás szolgálóinak tartjuk magunkat. Mindegy akár „alázatos szolgájával, akár „kevély uraságod“-dal köszönünk egymásnak. És teljesen egyre megy, akár

önnek, akár „fölséged“-nek szólítjuk egymást. Ha ezt minnyájan tessziük, egyenlők, vagyis polgárok vagyunk.

De teljesen egyenlők soha sem lehetünk, miután egyik embernek mindig több esze, pénze, ereje van, egyik szebb, épebb a másiknál. Ez kétségtelen. De épen azért van szükségünk a társadalmi egyenlőségre. Mert épen ez oknál fogva megalázó, ha egy Dante vagy Shakespeare-féle lángész hódolata jeléül méltóságolni köteles egy nedves orrú csecsemőt, vagy egy üres fejű, haszontalan, járdataposó piperkőcz aristocratát. E lealázó különbség lehetlenné teszi az emberi méltóság érzését és a polgári önérzetet. Nemes ember paraszt nélkül, paraszt nemes nélkül nem létezhet. S a nemes ép úgy nem polgár, mint a paraszt. Hát még a hol három-négy társadalmi osztály van: nemes, báró, gróf, herceg? Ha az ily országban is polgáruak nevezzük a parasztot, akkor az amerikai földi Istennek kellene neveznünk. Mert ez magasab-

ban áll a mi hercegeinknél! Sőt magasabban a királyoknál, mert ezek lebukhatnak, az amerikai polgár a maga méltósága polczáról le nem bukhatik soha.

Tehát hogy szabadok legyünk, szükség hogy polgárokká, s hogy polgárokká legyünk, szükség hogy egyenlőkké váljunk.

Teljes társadalmi egyenlőség! Ez az, a mire Európának mindenekelőtt törekednie kell. E nélkül Európa haladásának, polgárosító küldetésének emlegetése haszontalan üres frázis, vagy épen ámitásra számított alávaló hazugság. Hogy Amerika rég megelőzött politikai és anyagi jólétben, s ha ma holnap a szintén szolgaságban sínló, de legalább békét élvező Ázsia mögött maradunk — ennek első és fő oka a társadalmi egyenlőség hiánya.

Jogos, szükséges, és kivihető-e földrészünkön az egyenlőség?

Jogosságot nyíltan nem igen merik tagadni már, de fájdalom, titokban annál megátalkodottabb és veszélyesebb ellenségei

vannak. Nem mondhatják, hogy Európa, mely Amerika műveltségének anyja, ne volna eléggé művelt arra, hogy az egyenlőséget behozza. Szükségét is elismerik, de a mi lehetőségét illeti, erre nézve tagadhatlanul aggasztó jelenség, hogy még azok is, kik itt magukat szabadelvűeknek tartják s a democratia eszméjével korteskednek, amint az egyenlőség gyakorlati alkalmazásáról van szó, azonnal a „társadalmi rend“ alapjait látják fenyegetve. Pedig mi forog itt kérdésben? Talán az anyagi birtok szentsége? Koránsem! Csupán az emberi méltóság helyreállítása.

Avvagy hol szentebb a birtokjog, az enyim és tied szentsége, egy oly polgári szabadságot élvező államban, mint Amerika, vagy egy középkori birodalomban, a hol a törvényt egy a törvényen felül álló kiváltságos kaszt kezelte? Hol védi jobban a törvény a birtokot: Amerikában-e, a hol a napszámosból lett milliomos vagyona ép oly szent, mint másutt a grófi, hercegi

koronával ékeskedőké, vagy ott, a hol a „paraszt“ vagyona elfogy a bírák megvesztegetésében, ha egy főúr ellenében igazságot akar kierőszakolni?

A mikor a robot eltörlése és törvény előtti egyenlőség kérdése forgott fönn, akkor is a „társadalmi rend“ alapjait látták fenyegetve a szabadelvűség álarczosai. Pedig ime a robot el van törölve, a törvény előtti egyenlőség elve ki van mondva (noha még gyakorlatban csak hiányosan keresztül vive) — és van-e ez által a „társadalmi rend“ fenyegetve? És mit akarunk mi? Mi az a törekvés, mely szerintök a „társadalmi rend“ alapjait fenyegeti? Mindössze a czimek, a feudal középkor ez utolsó maradványának eltörlése. Semmi anyagi, semmi kézzelfogható vagy realis javadalom elvétele, csupán erkölcsi vívmány, a társadalmi rang egyenlősége, mely nálunk 1848-ban már kimondva és gyakorlatba hozva is volt, és a mely nem hogy rendetlenséget szült volna benn a hazában

magunk közt, de sőt a nemzetet oly szorosan egyesítette, lelkesítette, és oly erő-kifejtésre képesítette a kültámadások ellenében, a minőre századokon át példát nem adott, és a melynek az erkölcsökre egyszerre oly csodatévő varázs hatása volt, hogy az alföld síkjairól és a Bakony rengetegéből eltűntek a közönséges rablók, a közbiztonság őreivel egyetemben, kikre szükség nem volt, és mint hősök tűntek föl a csaták térein, a hol az előbbi kiváltságos rend tagjain is túltettek az önföláldozás és vitézség példáiban. E mozgalom megmutatta, mily megható erkölcsi fölmagasodást idézhet elő a helyreállított emberi méltóság érzete! Míg az osztrák császári seregben a tisztikar alig bírta a kedvetlen legénységben a lelket fölmutartani, a honvédseregben a közlegénység, átalán az egész mozgalomban a nép volt a nagyobb és bámulatosb. A mozgalom ékes-szóló vezére nem ok nélkül nevezte a közlegényeket „névtelen félistenek“-nek, a

költő nem ok nélkül énekelte, hogy „nagyobbak ők mint a hadvezérek“, és a leg-tisztább és leghősibb lelkű tábornok Damjanics nem ok nélkül vette le előttük sípkáját a szolnoki csatatéren!

Ugyanezen már a gyakorlatba átment egyenlőség érzete szülte Francziaországban a nagy forradalom s a consulatus alatti csodákat. Ennek hiánya magyarázza meg, miért hogy a Sedan utáni köztársaság nem volt képes ily csodákat mivelni.

Mert a név maga nem sokat határoz. A köztársaság nevet fölveheti valamely állam, és rosszabb lábon állhat benne a polgári szabadság, mint például oly császárságban, melyben az egy császáron kívül több társadalmi osztály nincsen.

Az európai szabadság akadályai nem a királyságok s császárságok, hanem ennek oszlopai az aristocraticus rangosztályok. A legabszolútbb császárságok megalkudhatnak a néppel, de az aristocratia — soha. A Bach-korszakbeli mereven absolut osztrák

császárság alatt például a magyarországi társadalom sokkal democraticusabb, az igazságszolgáltatás jobb volt, mint a jelen aristocrata alkotmányos rendszer alatt. De ez absolutismus idegen volt mindenütt az osztráknémet tartományokat kivéve, a hol ismét már aristocraticus is volt, azért mindenütt gyűlöltek, s el kelle buknia. Nagy Napoleon absolut császársága is democraticusabb volt, mint a Bourbon-ágak alkotmányos királysága.

Az európai közvélemény legalább is a teendők egymásutánjában téved, midőn mindenekelőtt a monarchiák intézményét igyekszik megdönteni, azt hivén, hogy ha a köztársaságot sikerült kikiáltani, azzal már kész a szabadság. A torony tetejéről nem elég levenni a keresztet, s helyébe a félholdat állítani. Azért az még nem lesz mahomedán templom, vagy megfordítva. El kell távolítani az oltárt, a képeket, szobrokat, szóval az egész belsőt át kell alakítani. Európa majd minden műveltebb

népe, a németet kivéve, kísérletet tett a köztársasággal, de mert meghagyta az aristocratiát, ideig óráig tartott az egész „püünkösdi köztársaság“, s még azzal lakoltak is, hogy rendesen az ilyen köztársaságosdi gyerekjáték után annál erősebb lett a reactio, mert a megriasztott aristocratia összefogóbb lett.

Nem a királyság s császárság, de az aristocratia veszélyes a szabadságra nézve, mert lehetlenné teszi az egyenlőséget, s fölkelti a nemzeti gyűlölséget, vetélkedést, hódítási vágyat a nemzetek között. Hogy a királyok s császároknak nem okvetlen szüksége a háború, mutatja Ázsia s Afrika példája, hol tizedrésznyi vér nem foly a csatatéren, mint Európában. A fejedelmektől csak akkor indul ki a háború, ha egy-egy lángész találkozik köztük, a mi századokon át s többnyire csak egy születik egy-egy nemzetségben, ha félezred éven át uralkodik is.

De a monarchiák nem is föltétlen aka-

dályai a szabadságnak, sőt még az — egyenlőségnek sem. Oly országban, hol csupán egyetlen társadalmi osztály volna, azt a népfölség kifejezésének tekinthetnők. Ez állítás ugyan igen megtűri a vitatást, s az amerikaiak helyesen cselekedtek, hogy nem állítottak föl örökös elnököt, de végre is azoknak könnyű volt, miután magukkal nem vittek dynastiát, míg ellenben Európának egy csoport fejedelmi családja volt és van, s ez oly körülmény, melyet számba kell vennünk. S ha a szabadság ezekkel megalkudhatik, miért ne alkudjék meg? Nyolczvan év küzdelmének példája azt mutatja, hogy a tenger vér, melyet földrészünk a monarchia intézményének megdöntése végett kiontott, haszontalan pazarlás volt, s igen drágán vásároltuk meg azon tapasztalást, hogy a köztársaság kikiáltása társadalmi egyenlőség nélkül nem egyéb, mint a reactio négyyszögének pillanatnyi szétrobbantása, mely a rohamoszlopok csatarendjének megbomlását fölhasználva, ujra

sorakozik, győz, és győzelmét jobban fölhasználja, mint a nép gyakorlatlan tömege.

Egy szó mint száz, gyakorlatibb és célravezetőbb lesz, nem a republicát állítani szemben a monarchiával, hanem a democratiát az aristocratiával. Ne nevezzük magunkat republicanusoknak, hanem demokratáknak. Hagyjuk a monarchiákat egészen vitán kívül, mint mellékes dolgot, legyen törekvésünk célja csupán a társadalmi egyenlőség. Részemről azt is ki mérném mondani, sőt hasznosnak vélném, hogy a monarchia megdöntése nem célunk. A fejedelmek főérdeke nem egyéb, mint hogy ők fejedelmek maradjanak. Mivel azt látják, hogy a népek félnek tőlük, s megdöntésükre törnek, aristocrata renddel veszik körül magukat. Mutassa a nép, hogy ez nem így van, sőt ellenkezőleg, a nép biztosabb támasza a trónnak, mint az aristocratia, mert a nép millióiból nem vágyik senki, s egy egyszerű „polgár“ hasztalan is vágnék trónra, míg az elhatalmasodott

gazdag főúri családokban ez ambitio hamarabb megterem, miután csak egy lépés van hátra tenni való, — és a dynasták bizalma az aristocratiától el és a nép felé fog fordulni. És a nép e törekvést egész őszinteséggel veheti föl programjába. Mert jól megfontolva a dolgot: mi veszélyesebb a népre, egyetlen egy ember, a ki rangra különbözik a többitől, vagy egy pár százezer ilyen „membrum sacrae coronae“? Mit tehetne ez egy ember a nép egyenlő s ennél fogva összetartó milliói ellenében, ha tiz Caesar lángesze szorult volna is beléje? És végre mit is akarna tenni? Hisz ő nagyobb nem lehet, az ő vágyai már okvetlen lefelé irányulnak, s nem öszpontosulhatnak nagyobb, dicsőbb eszmében, mint abban, hogy népét nagy-nak, boldognak lássa, s hogy az ő vele meg legyen elégedve.

S ha már minnyájan egyenlők, „polgárok“ vagyunk, de államunk feje nem egy elnök, hanem egy király vagy császár,

a viszony megtisztelőbb, mint ha közöttünk még egy osztály áll. Aristocrata monarchiában a király „primus inter pares.“ (Első a hasonlók közt.) Tehát az első nemes vagyis a nemesek királya. Teljes egyenlőség mellett az az első polgár, a polgárok királya lenne. Közvetlen utána nem a herczeg s úgy a gróf, báró, lovag és nemes, hanem mindjárt a polgár következik. Nem kétségtelen-e, hogy az ilyen király és népe közt, nem meredvén föl egy konok válaszfal, a viszony sokkal szorosabb, melegebb, — az ilyen király sokkal szeretetesebb és emélfogva erősebb lenne, mint az oly országban uralkodó, a hol a királyt a néptől, a népet a királytól egy kiváltságos „kedvencz“ osztály választja el?

A király magas czíme a nép és nem a nemesség feiséjét jelentené, és végre is csak egyetlen egy s nem néhány százezer ember állana rangban a többi fölött. És ez egy is a rá ruházott és viselt hivatalért

részesülne a magas kitüntetésben, kivel sok millió lakos soha nem is érintkezik. De lehet-e kikerülni a dologtalan, s csak kaland után futkosó fiatal és vén herék osztályát? Léphetünk-e az utczára vagy társas körbe, hogy egy ily himpellért ne találjunk, s őt méltóságolni ne kénytelenítettessünk? S nem udvariasabbak s kevesbé gögősek a királyok, mint egy nyolez szilvafás földes úrnak még azon fajtája is, mely az országgyűlésen a szélső balra ül?

A királyság s az aristocratia intézményei közötti különbségeket vizsgálva, még igen sok nézpontot lehetne találni, melyek az utóbbi hátrányára ütnének ki. De még csupán azt említvén, hogy a királyság eltörlése Európában az eddigi erőközlések után lehetetlennek látszik, s e czél valósítása távol sem kínálkozik annyi haszonnal sem, a mennyi az eddigi áldozatokkal fölérne, — végre is döntő szempontnak tarthatjuk azt, hogy a királyság külön és egy magában, az aristocratiától elválasztva, sem

nem föltétlen akadálya, sem nem veszedelme a szabadságnak, emélföggva ha a királyság nélküli szabadságot el nem érhetjük, törekeadjünk arra, a mi elérhető, az aristocratia nélküli szabadságra, annál inkább, miután az már bizonyos, hogy a szabadság, egyenlőség és tartós béke csak így érhető el.

Legyen vége amaz ámitó játéknak, melyet némely képmutató politikusok a republicanismus czégével úznek. E politikai tartuffeök az utóbbi időben szerfölött elszaporodtak földrésziünkön. Ellenzéket képeznek mindenütt, „mérsékelt“ ellenzéket, erősen hangoztatván, hogy ők a „társadalmi rend“ alapjait megingatni nem engedik. Irataikat, beszédeiket, magán körökben nyilvánított kétértelmi kifejezéseiket úgy állítják össze, hogy a tömeg azt gyaníthassa, mintha ők republicanusok volnának. Ha valaki négy szem közt ez iránt egyenest interpellálja őket, jézsuita szemforogatással, szemérmes elpirulással s egy mély

fohászszal felelnek rá, mint a szüiz leány, kinek hallgatása mindenkor „igen“-nek vehető. Ők tehát titokban republicanusok. Hja, a börtön, a nyaktiló! Természetes, hogy az őszinte republicanus is csak titokban republicanuskodhatik, s így a tömeg nem különbözteti meg őket, miután személyesen velük keveset, részint éppen nem érintkezik.

A nép s általában a szabadság valódi barátjai e népesalókat igen könnyen s egyszerű módon kelepcezébe keríthetnék. Mondjanekik a közvélemény körülbelül ezt: „Mi nem kívánjuk, hogy ti feláldozzátok értünk akár csak egy drága hajszálatokat. Ne legyetek titokban republicanusok, ha nyíltan azok nem lehettek, mivelhogy az veszélyes; mi magunk sem vagyunk azok. De legyetek nyíltan, őszintén, s valódilag azok, a mik minden kockáztatás nélkül lehettek, legyetek democraták, velünk egyenlő polgárok. Az egyetlen áldozat, a mit tőletek kívánunk, csupán az, hogy mondjátok

le czímeitekről. Ne kívánjátok, hogy mi titeket és csecsemőiteket nagyságoljunk, méltóságoljunk. Ez oly áldozat, a mi nem kerül egy fillértekbe, sem egy csöpp véretekbe. Tegyétek meg ezt a szabadság, egyenlőség, testvériség érdekében, melynek igéit ti is oly fennen hangoztatjátok. Tegyétek meg ezt az európai béke és jólét érdekében, s ha csere fejében tőlünk is kívántok áldozatot, ime mi is hozunk azt. Lemonduk minden forradalmi törekvésről, s őszinte nyílt hivei, támaszai leszünk a trónoknak, melyeket nélkülünk sok áldozattal is vagy alig, vagy majd épen nem birtok fönttartani.“

A közvélemény illetén fordulata nagy zavarba ejthetné ama „kitünően szabadelvű s népszerű“ politikusokat, kik mai nap oly nagy szerepet játszanak, körülbelül a zsilipek szerepét, a nép forradalmi áramlatai ellenében. Le kell csatornázni, egyenlő színvonalra szállítani a dagadó árt, megtermékenyíteni vele a földeket, és aztán

a zsilipekre nem lesz szükség. S ha Európának nem lesz többé aristocratiája, s a középkorból nem marad fenn egyéb intézménye, csupán a régi királyi házak, ok lesz nagyon megelégedni sorsával, mert aristocratiá nélkül a királyok nem lesznek egyebek, mint az ősz kor ama jó patriarchái, kik — mert tehetlenek — ártatlanok valának, kiket nem a trón lépcsői, de éveik emeltek legközelebb az éghöz, kiknek hatalma a jámborság varázsában állt, s kiknek ősz haja előtt szivesebben hajolt meg az erőteljes ifjú, mint állásra és tehetségre legkitünőbb korabelije előtt!

Tehát földjeikből, tulajdonaikból nem kérünk egy talpatnyit sem. Csak emberi méltóság az, a mit követelünk, a társadalmi egyenlőség, mely már 1848—9-ben gyakorlatba is volt véve. Tehát nem is új vívmány, csak egy régebbinek megújítása.

Csekélység! mondják némelyek. Vajha igazuk volna! De a történetből azt tanuljuk, hogy a hiúság erősebb szenvedélye

az emberiség műveltebb rétegének, mint a haszonvágy. Az előjogok anyagi haszonnal járó részét nagyobbára kibocsájtotta már kezéből az aristocratia. Vajjon az előranghoz szívósabban fog-e ragaszkodni?

A társadalmi egyenlőség nem utolsó előnye lenne az, hogy az emberek csak valódi erkölcsi vagy szellemi nagysággal tűnhetnének ki a többi fölött. A hintók ajtajára festett s a házak homlokára vésett czimerekkel nem büszkélkedhetnek a szellemszegénység. Az ambitio s hiuság kénytelen lenne a valódi polgári s emberi érdemek pályaterén keresni élő koszoruit, a grófi koronák csinált virágai helyett.

V.

Az ugyan természetes, hogy ezen tisztán erkölcsi vívmány csupán erkölcsi s szellemi eszközökkel valósítható. mind a mellett nem lehetlen, hogy e törekvés az aristocratia kövültebb rétegeiben élénk ellenzésre fog találni, s a társadalmi rangegyenlőség szószólói a „társadalmi rend“ megbontására s talán még „földosztásra“ való törekvéssel is fognak vádoltatni.

Ennélfogva szükséges e gyanusításnak minden lehető módon elejét venni, s mindenek fölött e törekvést teljesen az elméleti tér korlátai közt tartani. E részben a vagyonos polgárok tehetnének legtöbbet, ha a helyett, hogy ezreiket a nemesség vagy báróság oklevelének megszerzésére fordíta-

nák, csatlakoznának a társadalmi rangegyenlőség követelőinek táborához. A gazdag földbirtokost és milliomos bankárt nem igen vádolhatnák communismusra való törekvéssel. Remélhetőleg a gazdag aristocratia tagjai közt is találkozónának a társadalmi egyenlőségnek emelkedett lelkű apostolai, kiknek szava kétszeres súlylyal nehezednék a mérlegbe, s példájuk minden ékesszólásnál hatályosabb volna. Ha gr. Batthányi Lajos, gr. Széchenyi István meg tudtak elégedni a „polgártárs“ megszólítással, vagy „minister úr“ czimzéssel, miért ne remélhetnők, hogy a jelenkor aristocratiájában is találkozhatnak olyanok, kik valódi szellemi és erkölcsi nagyságuk nimbuszához nem találják szükségesnek azon czímet, melylyel csak azon erkölcs- és szellemszegények kevélykednek, kik egyébbel nem volnának képesek a nagy tömegből vörös fonálként kiríni?

Ez utóbbiak számára is volna azonban egy teljesen békés szellemű s jogos emeltyű

alkalmazható. S ez volna az egyetlen eszköz, melyet a nép használhatna e törekvés valósíthatására. Amint látjuk ugyanis, az aristocratia vagyonosb, de legszellemsebényebb részének tagjai is igen óhajtanak országos vagy népképviselőkké választatni. A választóképes polgár teljes joggal mondhatná, hogy őt csak hozzá hasonló képviselheti, és emélfogva nem lehet bizalma oly egyénhez, ki őt már világra születésével megsértette, kinek jogtalan társadalmi rangja állandó megalázás a polgár emberre nézve. És a megaláztatásnak még emélt is mélyebb foka az, midőn valaki önmagát alázza meg. Ez történnék pedig az által, ha a polgárság önmagát nem találná saját képviseltetésére méltónak, és erre oly embert választana, ki a választás után vele szóba állani nem tartja méltónak.

Pedig ez a valódi tényállás. Szóljunk egész őszintén és tisztázzuk e tekintetbeni fogalmainkat.

A műveltség az egyedüli jogos különbség, mely az embereket külön társas tömbökre oszthatja. De még ennek sincs joga arra, hogy külön rangosztályokat alkosson. Mert minden ember birhatna a közönséges társadalmi műveltséggel, ha az emberi társadalom már oly oeconomiával bírna, hogy minden ember kiművelésére egyenlő mód és eszköz fordíttatnék. Mivel ez még nem lépett életbe, az emberek közt a műveltség létrájának igen számos fokozatai állanak fönn. Sőt még akkor is, midőn a képeztetés egyenlő lenne, a kisebb nagyobb szellemi képesség e részben nagyobb különbségeket, hézagokat fog meghagyni, melyeken át a társalgás kényelmetlen. Már például egy Petőfi vagy Madách Imre unalmasnak találhatja a társalgást oly uracscsal, ki az öldözkedés divatszerűségén kívül egyéb virtuozitással nem bír. De azért társadalmilag egyenlők, s egy körben meg is jelenhetnek. Goethe vagy Hugo Victor soha sem kívántak magasb társadalmi rangot

az emberinél, s erre senkinek nincs is joga. És Goethe vagy Hugo Victor szóba állhattak és álltak bármely egyszerű földmivessel, anélkül, hogy ezt hasonló szellemtársaik előtt szégyenlették volna, vagy ebben akár maguk, akár pályatársaik megfélemezést, botrányt láttak volna.

Azonban miben nyilatkozik az aristocrata megvetése a polgárság iránt?

Abban, hogy ők e polgárosztály művelt, sőt olykor náluknál műveltebb tagjaival is szégyennek, botránynak tartják az érintkezést. A legkitünőbb tudós, szellemes író nem „társaságképes“, ha nincsen főúri czimere vagy legalább régi hangzású előneve. Az ilyennel társalogni tehát botránynak tartják, a közönséges polgárral pedig csak szóba állani is legfőlebb azon föltétel alatt tartják megengedhetőnek, ha azt „jux“-ként cselekedték, és őt nevetéssé tenniök sikerült.

Hajlam, műveltség, rokonszenv határozzák meg, kivel társalogjunk rendesen.

De a legalsóbb rétegű s műveletlen emberrel is a pusztá merő érintkezést, egy köszönést vagy egy közhelyeni beszélgetést meggyalázónak csak aristocrata tarthat; a hol pedig, mint nálunk, a műveltség rendkívülibb magas foka, még a kitünőbb tudós vagy művész érdeme sem elegendő arra, hogy vele az utczán egy szellemtelen piperkőcz máguás compromissio és elpirulás nélkül szóba állhasson, a hol egy nemesi czimerrel egy világhíres író halhatlanságának dicsfénye sem ér föl, hanem azt nemesi rangra kell emelni, hogy az aristocrata körökben szivesebben látott legyen, — az ily társadalmat nagyítás nélkül lehet aristocraticusnak nevezni.

És ha az ily társadalomban mind a mellett a „demokratia“, „egyenlőség“ jelszavaival kivált képviselőválasztáskor a született „tekts“ „mltság“ urak oly merész játékot üznek, nemcsak megérdemelnék, de öntudatos polgárság ezzel saját méltóságának tartoznék, hogy szavukon fogja őket,

midőn a szabadelvűség szótárát kimerítve, mézes mázos ígéretekben egymást tulárverelik.

Mind ezzel nem fenyegetjük, sőt úgy hiszem megvetni segítjük egy természetesebb „társadalmi rend“ alapjait. Hanem azért, meg lehet, ezzel a váddal elő fognak állani a „mérésékelt szabadelvűség“ két kulacsos nevezetességei. A mi azonban tán csak előnyünkre válik, mert ez által figyelmeztetve lesz a polgári egyenlőség hiveinek táborá, hogy tisztán és szigorúan az erkölcsi és szellemi téren maradjon, s mindent kerüljön, a mi a „mérésékelt szabadelvűség“ farizeusainak anyagot szolgáltathatna a denúnciálásra.

Az európai polgárságnak nincs szüksége semmi erőszakra, hogy társadalmi rangegyenlőségét kivívja, e czél valóstításának föltétele csupán az, hogy helyezkedjék erkölcsileg az amerikai polgár önérzetének színvonalára.

Tekintse saját állását a korszerűleg

egyetlen jogos társadalmi rangnak, s tegye azt jogosan, a mit az aristocratia vele jogtalanul tett századokon át: zárja ki társas köréből az aristocratát. Ne áhítozzék az aristocrata körökbe, ne tartsa kitüntetésnek egy aristocrata barátságát, az oly polgárt pedig, a ki ez ellen vét, vagy épen az aristocratia rendjébe való fölvételre törekszik, vesse meg, mint a fekélyest, mert ezek pöffeszkedése bizonyly nevetségesebb azokénál kik százados családfáikkal büszkél kednek.

Az aristocrata urak, sőt épen ezek legselejtesb tagjai, szeretik a „családot“, épen, mint a tisztelendő szent atyák. A hol egy szép asszony, gazdag vagy szép leány van a háznál, ott rendesen egy kinyalt képü, sivár lelkü, mindenét elpazarolt, czimeres himpellér szokott „demokratáskodni.“ Sőt még a „paraszt“ lakodalmakat sem vetik meg, hiszen, mint a nép költője mondá, van „szép leánya minden falunak.“ Aztán most alkotmányos világ van, ját-

szani kell a democratát, népszerűsége kell szert tenni. Miért ne alázza meg magát a méltóságos, nagyságos úr egy kis fordulóra a csinos menyasszonynyal, ha egy csapásra két legyet is üthet, s egy kis „kaland” és képviselőségre kilátást nyitó népszerűség kínálkozik? Mundus vult decipi, ergo decipiat.

De ne akarjon a polgárság örökké megcsalatni és kinevettetni. Mert a kétféle elem nem illik össze, s okvetlen komikum fejlődik ki. A méltóságos úr utánozni akarva a polgári tempókat, parodizálja azokat; a polgár a nagyúri szokásokat erőködik utánozni, és majomi kísérleteiben nevetéssé lesz. A baj pedig ott van, hogy a polgár feszélyezve érzi magát az aristocrata magasabb rangja és ennek nimbusza által. Tegye le az aristocrata e rangot, a viszony feszélytelemmé válik, és a szokások lassankint összetörődnek.

A módosabbnak és műveltebbnek finomabb szokásai vannak, úgy hiszem Ameriká-

ban is. De ez nem baj, és nem sértő. Ez nem választhatja el az embereket, sőt még közelebb hozza, hogy egymást oktassák. Ha két testvér közül az egyik műveltebb, szelíden betanítja észszerűbb vagy gyöngélebb szokásaira testvérét, egyik nem nézi le a másikat, a másik nem irigyliz az egyiket, sőt még büszkélkedik vele. Mert az egyenlőség meg van, s ez föltétele az anyagi vagy szellemi hátrányban levő egyén méltósága megóvásának. Ha az amerikai napszámos hetenkiint egyszer megjelen az elnök estélyén, dicsekedve beszéli otthon, hogy az elnök termének szokásai és tárgyaiban mi különbségeket látott az öveiktől. Mert hiszen abban az elnökben az ő saját rangját látja — mintegy megaraúyozott minőségben. Ő emelte azt oda, és ő szállítja le azt onnan, az ő polgári szavával. Azt a rangot nem születés, nem vak szerencse, nem áruulás, nem az ő társadalmi rangja elleni összeesküvés adta neki, és azt nem is tarthatja meg örökké. A társadalmi

egyenlőség olyan, mint a mulandóság törvénye, mely végre is minden halandót egy végben egyesít. Ez a mi mindent kiengecsztel. Egyik másik tündökölhét, de csak ideig óráig. Magasabb állást viselhet, de ismét vissza kell térnie oda, a honnan jött, a polgári állás egyetemébe. Az egyenlőség nem egyéb, mint a természet törvényének alkalmazása a társadalomra.

A kizárásnak azonban nem szükség az aristocratia rendjére, csak az aristocrata egyénekre szorítkoznia. A ki születési rangjáról őszintén és föltétlenül lemond, a ki sem több sem kevesebb nem akar lenni, mint polgár, azt fogadjuk el, s bánjunk a szerint, a mint hazafiúi érdemei, szellemi erkölcsi képességei kívánják. Tüntessük ki benne a rendkívülibb, nagyobb szellemet, erkölcsöt, ha ezzel bir; kiméljük őt s legyünk iránta gyöngédek, elnézők, ha ezek érezhetőbb hiányában szenved. Az ilyen polgárnak a véletlen, hogy szülői aristocraták, ne legyen előnye, de hát-

ránya sem, ha ő egy polgári család alapító őse akar lenni.

Lincoln amerikai elnökhöz az utóbbi polgárháboru alatt egy porosz hadnagy állított be, ki — talán pusztá kalandvágyból — az unionisták seregében kívánt szolgálni. Igen nyomatékosan emlegette bárói rangját, családjá régiségét, előkelőségét, gondolván, hogy ezzel olyat mond, a mi őt kiválóan ajánlani fogja. „Bárósága miatt ne aggódjék, hadnagy úr — mondá neki Lincoln nyugodtan — az itt nem fog önnek hátrányára szolgálni. Érdemeit ép úgy tekintetbe fogjuk venni, mintha polgári szülőktől származott volna.“

Ez a fölfogás szolgáljon zsinormértékül a születési aristocratia azon tagjaira nézve, kik velünk egyenlő rangu polgárok kívánnak lenni.

Átalán a siker érdekében kíváncs, hogy ez egyenlőségi törekvés ne öltssön éles alakot.

Taktikánk fő elve legyen nem táma-

dólag, de védőleg működni. Mi ne támadjuk meg az aristocrata rangját, csak őrizzük a magunkét a megaláztatástól, mely abban állana, ha mi annál magasabbat ismernénk el. A dolog igen egyszerű és könnyű volna, ha a népet és polgárságot egyszerre az amerikai polgár önérzete szállná meg. Mi képezi nálunk az aristocratiá nimbuszát, varázsát? A tömeg bámulata, szolgálai megalázkodása, a polgárság hizelgése és titkos vágya, valaha szintén azzá lenni. Ennek tudata, folytonos tapasztalata teszi a nemest büszkévé. S a büszkeség az aristocratiában az, a mi a léggömbben a gáz; fölfujja és a magasba emeli azt. Ereszszük ki belőle azt, és összelohadva a földre hull. Vonjuk meg az aristocratiától a büszkeség anyagát; ne bámuljuk őt, ne alázzuk meg magunkat előtte, sőt önérzetiünkben magasodjunk föléje, és akkor ő törekszik minket fölézni és velünk egyenlővé lenni.

E szabadelvüségi politika azonban csak úgy emelkedhetnék a nemzeti politika fölé,

ha európai mérvet öltene, vagyis, ha az európai népek nagyobb, vagy műveltségük-nél fogva irányadó része azt magáévá tenné.

Nem elég tehát csupán e politikát valamely népnek a maga keblében kezdeményezni, hanem egyletek és sajtó útján terjeszteni is kell, hogy szövetséges társakat szerezzen, a reactio netaláni coalitiója ellenében.

Remélhető-e, hogy a művelt népek közt e czélból egyetértés jöhet létre?

VI.

Európa népei eddig egy vezérnemzetre függeszték szemeiket, azon hitben, hogy az, mint Mózes, a szabadság ígéretföldre vezetendi őket. E nemzet a franczia volt, melynek óriás koponyájából, Párisból röppentek ki a szabadság, egyenlőség, emberiség, testvériség gyújtó eszméi, és a mely nemzet Európa felszabadítási munkáját valóban szépen is kezdte, s oly nagyokat mivelt ebbeli lelkesültségében, hogy alig volt nép a történetben, melynek fölénységét oly föltétlenül ismerte volna el a kerek föld népe, mint az övékét, hogy utóbb már csaknem vakon indult utána kivált világrészünk, mely ebbeli engedelmisségében a néhai bécsi reichsrath ruthen parasztjait juttatja

eszünkbe, kik püspökük mozdulataira figyeltek csupán, s azt hívék, eleget tesznek képviselői föladatuknak, ha mindenben őt követik, s fejüket vakarták, ha a püspök úr a fejét vakarni méltóztatott stb. Európa kisebb népei is ugy voltak a francziákkal. Ha az forradalmat rögtönzött, ők is azt rögtönöztek; ha reactionarius lett, s császárságot állított, annak a nimbuszát s dicsőségét bámulták. Ha az cancant tánczolt, ők is cancant tánczoltak, egy szóval utánózták jó s rossz, komoly és dévaj, sőt teljesen közönbös dolgokban is.

A franczia nemzet nem felelt, de nem is felelhetett meg szabadítói magas céljának, és törekvését nem valósíthatta, miután a szabadság oly dolog, melyet a nélkül, hogy meg is érdemelné, egy nemzet sem nyerhet el. Ez nem lutri, melyen a gyáva és buta is nyerhet, ez olyan mint maga a becsület, melyet szintén csak érdem után szerezhetni meg, és a melyet azonnal elveszt az ember, a mint reá méttatlanná válik.

Európa kiskorú népei e század elején talán azt várták, hogy a francia majd az ő akaratjuk ellen is szabaddá teszi őket, és harczoltak ellene, valószínűleg azon föltevéssel, hogy az majd végre is legyőzi őket, és azután ők is szabadok lesznek. És így állott elő azon a történetben páratlan jelenség, hogy e nemzet diadalát óhajtották Európa népei még akkor is, mikor már nem a szabadság volt írva zászlójára, és népszerű volt e nemzet, dicső és bámult még az általa legyőzött népek szemeiben is. Természetesen, mert a népek inkább vádolhatták önmagukat, mint a francziákat, kik tapasztalván, hogy a mint a szabadság zászlóját kitűzik és köztársaságot kiáltanak ki, azonnal kész ellenük az európai „coalitíó“, melynek vér- és füistszaga orrukban maradt nagy Napoleonjuk idejéből, így ott megerősödött egy reactionarius párt; melynek élén III. Napoleon végre egészen letérítette a nemzetet valódi bivatása ösvényéről, proclamálta és uralkodóvá tette a nemzetiség

politikáját, s divatba hozta ismét az aristocratiát. És Európa ép oly mohón, de szívósabb kitartással követte bálványát a reactio utján, mint a mily lázas rohamossággal vette át tőle alig egy év előtt a szabadság, testvériség stb. szép „mot d' ordre“ét. Az aggasztó tehát az volt a viszonyban, hogy ha Franciaország — kimerülvéu három forradalmában sikertelenül tett erőködései és vérveszteségei folytán — szabadítói szerepéről lemondva a reactio útjára tért, a többi Európa már akkor gondolni sem mert a szabadságra, nem is akart, mert akkor divat volt reactionarius lenni. S ha egy-némely vérig szorongatott nép kitört is, arra a többi nem hederített, mert hiszen más mint a francia után idulni csak nem lehetett. Az ilyen „putsch“-okon aztán Európa ép ugy mulatott, mint valami utezai botrányon, s utána a szabadság ügye kétségbeejtőbb szint öltött, mint előtte, mert csak egy újabb kizonyságul szolgált arra, hogy itt hasztalan minden szabadsági törek-

vés, ha a „nagy“ nemzet maga nem mozdul, mit erőködik akkor a sok apró ország? *Lasciate ogni speranza.*

E viszonynak az utóbbi háboru végett vetett. Legfőlebb számíthatunk a francziára, mint jelentős segítségre, de vezérszerepének vége van. És a mi szerencse, helyét nem foglalta el más nemzet. Zsákmányt, igaz, hogy vitt eleget haza a német; de ezenkívül semmit egyebet. Legfőlebb annyit, hogy a világ kicsinylése, közönye irántuk ellenszenvre változott át. Mert a tényezők, melyekkel diadalát aratta, igen különböznek azoktól, melyek a diadal iránt kiengesztelik az embert. A sokaság alattomos rohama egy vitézsége öntudatában gondatlan kisebb szám ellen mindig lázasztó, s gyűlöletet, megvetést kelt dicsőítés és rokonszenv helyett. S a gondolat, hogy az a nemzet, mely még a *reactio* útján járva is az orosz és osztrák absolutismus megtörésében tetszett magának, most végleg elgyöngült, s romjain egy oly nép erősödött

meg, melytől a szabadság ügye mit sem várhat, mely haszonleső, zsákmányszomjas, szolgai s irigy lelkületénél fogva a caesarismus kezében az orosznál vakon engedelmesebb eszköze lehet a népek elnyomására törekvő reactionak: — e gondolat megdöbbentheti a népeket és azon elhatározásra késztheti, hogy ezentul ne várjanak jelszót Párisból, hanem vegyék kezökbe ügyöket és maguk kezdeményezzenek. Az utóbbi mély bukás kudarcza valószínűleg szerényebbé hangolandja a francziát is, és közelebb hozandja egymáshoz a népeket, kik némileg egyenlővé lettek az által, hogy a franczia nagyság Himalaya hegye közöttük szétterült.

Eddigelő nevetségesnek tetszhetett talán még a gondolat is, hogy például mi magyarok valami európai dolgot kezdeményezzünk. Pedig 1848—9-ben hadi képességeinkről, az utóbbi évtizedben politikai ügyességünkről sok őszinte dicséret hangzott Európában. Sőt a politikában egy-két

utánzóra is találtunk. A csehek a „történeti jog“, „törvényesség“ „szenvedőlegesség“ általunk divatba hozott jelszavai után indulnak, Franciaországban pedig Ollivier, a mi Deákunk hő tisztelője, nyíltan hirdette a mi „transactionk“ sikerét, e politikát valósította saját honában, s ki tudja, ha e politika jókorabb, talán egy évtizeddel előbb valósul, nem hátrította volna-e el Sedant és a többi szerencsétlenséget?

Hanem azért minden eszme, mely más néptől eredt, csak a francia czég alatt válhatott európai keletüvé; Európára kihatni akár politikai eszmével, akár egyéb divatczikkkel cupán a „nagy nemzet“ vala képes.

Azonban már ezentul remélhetőleg a világ figyelve nem csupán s kizárólag Párisra, de másfelé is ki fog terjedni. Elfogadjuk a kezdeményezést onnan, honnan az ki fog indulni, s egy olyatén irányu és mérvü mozgalom, minő például volt Garibaldi alatt a 61-ki olaszországi, ma már terjeszkedőbb hatásu leende. Ne nézzék le, ne

kicsinyeljük egymást a népek, ez első lépés az egyetértés nagy mozámaához. Hasztalan vitte végbe a feketehegyi vagy dalmát lakos a hősie ellenállás csodáit, azt olybá vettük, mint a fenevadak harczát; a dicsőség egy nép kiváltsága látszott lenni, mint-ha árendába vette volna azt.

E csalódásából Európa kiábrándult. Gyámja elesett, s kénytelen nagykoruvá lenni, akár akarta, akár nem. Tudjuk hogy társadalmunk javításának nagy tényét hiába várjuk Páristól, s ha szerényen azt hisszük is, hogy egyenkint arra bármelyikünk képtelen, de valamenyen egyetértve, összefogva talán kivihetjük azt, a mit egymagában a legnagyobb nemzet sem vala képes végrehajtani.

Az európai népszabadság kivivásának föltétele, e népszabadság fönnmaradásának biztosítéka a társadalmi egyenlőség. Ezt csak úgy érhetjük el, ha a nemzetek egyetértének, a nemzetek azonban csak

ugy érthetnek egyet, ha közöttük rangvetélkedés nincs. A logikai egymásután tehát azt mutatja, hogy a nemzeti egyenlőség eszméjének meg kell előznie vagy legalább szövetkeznie a társadalmi egyenlőség eszméjével.

A társadalmi egyenlőség eszméjét a francia nemzet már közel egy százada hangoztatja és messze terjesztette földrészünkön. De csak fölkeverte és forrongásba hozta vele Európát a nélkül, hogy ez most akár megülepedni, akár megtisztulni bírna. A hiba ott van, hogy a francia nemzet nem mondta ki egyszersmind a nemzeti egyenlőség eszméjét is, hogy maga számára a többinél magasabb rangot tartasson fenn. Amerikában csak két nagy nemzetiség van; északon az angol, délen a spanyol. Roppant területtel bir mindkettő, roppant távol választja el őket egymástól. E két nemzet egymásra uszítása bajosabb, s Északon a társadalmi egyenlőség valósulhatott a nélkül, hogy a nemzeti egyenlőség

eszméjében kellett volna előbb megegyezni. Északamerika voltakép maga egy világrész, a hol csak egy nemzet lakik, és ennek egyéb nemzettel baja nem lévén, kimondhatta és életbe léptethette a társadalmi egyenlőséget. De Európában már ugy vagyunk, mint oly házban, hol igen sok a lakó, s egy konyhán két, három, négy család is szoronkodik. Itten könnyű volt a nemzeteket összeveszíteni, s egymással örökös háboruságban tartani. Egyik többnek, nagyobbbnak, előkelőbbnek tartotta magát a másiknál, s amint egy különbség meg van, következik utána a rangkülönbségek egész létrája. Egyik harczolt az első ranguságért, a másik a másod, a többi a harmad-negyed ranguság dicsőségeért és e nemzeti versenységben, ha már jó eleve meg nem lett volna is, meg kelle születni a társadalmi osztálykülönbségeknek. A kettő egymást szüli és táplálja. Ha az egyiket el akarjuk törölni, el kell törölnünk a másikat is.

A nemzeti egyenlőség eszméjének ki-
mondását pedig hasztalan várjuk a nagy
nemzetektől, melyek másokon uralkodni
kivánnak és arra képesek is. A nagy nem-
zetek — úgy látszik — ritkán képesek egy
Washington erkölcsi magaslatára emelkedni.
A Napoleonok és Bismarckok azokat más
szomszéd népek kirablására ragadják, s
talán Északamerika is csak azért nem hó-
dítja meg szomszédjait, mert — nincsenek
szomszédjai.

A nemzeti egyenlőség eszméjének ér-
vényre emelése a kisebb nemzetek érde-
kében áll, miután ezek másokon uralkodni
nem képesek, legfőlebb „hajdui“ rangban;
vagyis sokkal mélyebben állanak mások
alatt, mint a mennyire mások fölött
kimagasodni képesek. És mindenek fölött
érdeünkben állhat nekünk, kik az európai
nagy (számu) nemzetek uralkodási vágyá-
nak áldozatai lehetünk, voltakép — va-
gyunk is már századok óta, mert hiszen
Mohács óta az egész osztrák németiség

nyomása alatt szenvedünk, s ha most pár év óta egy kis lélekezethöz jutottunk, azt is egy, a nemzeti egyenlőség elvével rokon vagyis a „paritas“ elvének köszönhetjük, de ha a nemzeti egyenlőség eszméje európa-szerte érvényre nem emelkedik, idő nap előtt ismét az európai világoralomra törekvő nagy németiség igájába kerülhetünk. Ha a nemzetiség eszméje uralkodik, mi a két nagy óriás szomszéd, a németiség vagy szlávtság nagyravágyása mozdonyának kerekai közé szorulunk, s ez oly helyzet, melyben ha Isten csodája megmentene is bennünket, de az ilyen élet bizony nem lehet kényelmes, és semmi esetre sem lehet tartós.

De e két nemzet bármelyikének uralma oly nyomasztó lehetne bármely náluunknál számra nagyobb európai nemzetre is, hogy a többinek is életérdekében állhat, szövetkezni és egyesülni a nemzeti egyenlőség zászlója alatt, annál inkább, mert egyikének sincs kecsegtető kilátása arra, hogy oly

hódító politikát követhessen, melynek előnye fölülmulná az orosz vagy porosz önkény hátrányait. Még az angol is, a mennyiben Európán s annak egy nemzetén sem akar uralkodni, ellenben az oroszoknak ázsiai terjeszkedésétől fél, találkozónék a kisebb európai népekkel a porosz-orosz hódítási politika elleni szövetségben.

A legélesebb fegyver, melyet a kisebb nemzetek a két kúpos sisaku barbar hódító ellen állíthatnak, azon eszme, melyet zászlóikra tűznek. Mert ez elvenné e harcz nemzetiségi jellemét; s egy elvi háború magaslatára emelné azt. Nem egyik nemzet állana szemben a másikkal, hanem egy elv egy másik elvvel, a szabadság tábora a szolgaság táborával. A szabadság eszméjénél is hatalmasabb az egyenlőség eszméje, mert a nép könnyebben megérti, kivált ha már egy szomszéd népnél gyakorlatba jött. És bármennyire szolgálai természetű legyen a két északi, a német és orosz faj, de lehetlen,

hogy ez eszme hatással ne legyen rájuk, és kivált a műveltségével kérkedő német önérzetét ne bántsa, hogy ő a „cultur-missio“val ily homlokegyenest ellenkező célra, a barbar önkénynek, a középkori szolgaságnak Európában megörökítésére szolgál eszközeül.

A német-szláv tábor nem mondhatná, hogy mi ellenük mint nemzetek ellen küzdünk; mert a németség és szlávság ép úgy föl lenne szólítva e szövetségbe lépésre, mint a többi európai nemzet. És ha ez egyenlőségi mozgalom oly mérvet ölthetne, hogy a nemzetiségeket fölkeverné és ez elvek szerint osztaná kétfelé, vagyis, ha az orosz-porosz hódítók zászlója alatt minden nemzetbeli aristocraták találkoznának, ép úgy mint a hogy az egyenlőségi népszövetség táborában szabadelvű németek és szlávok jelentős számmal harcolnának, már ez esetben a sikert bizonyosnak tarthatnók, mert a reactió többé nem volna képes összehozni magát, mint a hogy eddig minden

forradalmi hullámvás után csakhamar ismét sorakozva harczkészen állt.

Ez okból szükséges ez egyenlőségi törekvésnek európai jelleget és mérvet adni. Kezdeményezze bármely nemzet, magyar, olasz, osztráknémet, francia vagy spanyol, vagy kezdeményezze egyszerre valamennyi, az mind egy, a fő dolog, hogy magukat ezen közös fő célra nézve összeköttetésbe tegyék egymással. Értsék meg egymást a népek, és meg fogják egymást érteni, meg fognak egy közös fő célban egyezni, ha a kisebb népek nem várják a jeladást, vagy épen a teljes fölszabadítás munkáját mindig Párisból vagy valamely nagyobb nemzettől. Hiszen arra, hogy valódi democrata párt alakuljon, nincs szükség — semmiféle engedélyre, sem tettelegességre, egyetlen egy puskára — ellenkezőleg: ez oly természetű törekvés, melynek folyamát egy pisztoly elsülése csak háboríthatná. Európa háromszáz millió polgárának csupán rá kell gondolnia magát,

hogy ő ezentul nem méltóságol senkit, nem ismer sem több sem nagyobb rangot a polgárénál, és semmiféle nemzetnek meg nem engedi, hogy magát előbbvalónak és jogosultnak tarthassa arra, hogy a másikat fegyvererővel meghódíthassa. Hogy e czélt elérjük mai napság, midőn a nyomda, táv-irda és vasut segélyével az európai közvélemény oly mindenható erejű, nincsen egyébre szüksége, mint hogy e gondolatbau egyetértsen. A mely pillanatban egyetért, azon pillanatban végre van hajtva az egész törekvés, elérve a czél, minden legcsekélyebb erőködés nélkül.

Valóban, Oroszországot kivéve, a többi Európa viszonyait tekintve, azt látjuk, hogy itt amott már nem is annyira az európai aristocratia erélye, mint a polgárság aléltsága, elhatározatlansága, megszokott servilismusa okozza, ha még a főnebbi czél nem valósult. Inne ebben a régi Austria Magyarországbán divat volt titokban democratuskodni, míg az tilos volt. Ma pedig,

midőn már csupán magán a polgárságon állana, hogy valósítsa az egyenlőséget, úgy tetszik, mintha a polgárság nem akarná azt oly igen buzgón, mint előbb mutatta, sőt némi jelek után azt lehet állítani, hogy a közép osztály, a polgárság voltaképi magva egy lépéssel közelebb lépett a nemességhez, mint volt 1848 előtt. Mintha csak ők is megalkudtak volna — a trans-actiók divó korszakában — az aristocratiával abban, hogy ők, az eddigi nemzetes és tekintetes urak, nagyságoltassanak, azután ők is szívesen méltóságolják és kegyelmesezik a főrendieket!

A politikai erkölcsök illetén mély megromlásának Európában oka mi lehetne egyéb, mint ama sokrangu társadalmi szerkezet, mely a középkorból veszi eredetét. Ha úr nem volna, nem lenne szolga. Ha szolga nem volna, nem lenne úr. A született nemes nem akar polgár lenni, s a polgár — nemes óhajt lenni. A nemes pedig báró, a báró gróffá és így tovább. A mint egy

polgári államban a nemes verseny tárgya az: ki tudja polgártársait jobban szeretni, ki tud azokért legtöbbet áldozni, s a földi dicsőség e legszebb koszorúja utáni törekvés szüli a Washingtonokat — ugy egy sokrangu társadalomban a verseny föladata: egymást minél nagyobb zsarnokká tenni, s végre a törvény fölé helyezkedni; s a dicsőség e pokoli fajtája utáni törekvés szüli a III. Napoleonokat, s nyomában az apró zsarnokok ezreit!

Európa politikai erkölcei csak az egyenlőség behozatalával javíthatók gyökeresen. Ezzel egyszersmind fölavatva lenne a népszövetségek politikájának békés, anyagi jólétnek örvendő, áldott korszaka! Erre törekedjenek Európa kis és nagy nemzetei! Ne állítsák szembe egymással sajátlagos nemzeti ambitójuk kérdéseit, a mi háborura és szolgálásra vezet, hanem karolják föl közösen a szabadság közös ügyét. Alakuljanak egyenlőségi pártok, s lépjenek solidaritásba az európai democratiával.

Mert e törekvésnek csak úgy lehet sikere, ha a népek a saját politikájuk szűk medréből európai színvonalra emelkednek. Igyekezzenek arra, hogy az egyenlőségre közösen törekedjenek, s az európai népek egy olyforma népszövetséget alkossanak, mint a minő az északamerikai államokat egyesíti.

Hamis elv az, mely nálunk is egy idő óta lábra kap, miszerint kisebb nemzet nem követhet európai politikát, már kivált társadalmi tekintetben. Ellenkezőleg: csak igen nagy számu nép, mint például az orosz, vagy a német, az is csak saját hátrányára és ideig óráig, követhet Európa érdekeivel ellenkező politikát. Kis nép ezt épen nem teheti, mert ő az európai áramot föltartani gyöngé, s nemzeti létét is csak úgy mentheti meg, ha idejekorán megfordul, s az általános irányban halad tovább. Korunk föltarthatlan gravitációja végre is — olykori visszaesések daczára — a democratia; a népek, melyek ennek

követelményeivel meg nem alkusznak, mint a lengyel, spanyol, török, részint elbuknak, részint elhanyagoltnak. S ha mi 48-ban egy nagy lépést nem teszünk ez irányban, bizonynyal mi is elbuktunk volna.

És el is fogunk bukni, ha e vivmányok egyetemét nem valósítjuk, és az akkoron gyakorlatba vett társadalmi egyenlőséget újólág és végleg gyakorlatba nem hozzuk. Épen nekünk magyaroknak van erre legfőbb szükségünk, kik már természettől erősebb aristocrata hajlamokat örököltünk, mint maga a kevélynek hirdetett spanyol, kikből jó kereskedő válik, míg nálunk azt a póre pór is méltóságán aluli mesterségnek tartja. Az aristocrata szellem, mely nálunk ma középkori fényszakát ujítja meg, és magával ragadja még a polgárságot is, ellensége az iparnak, munkásságnak, takarékoságnak, mely pedig egyedül üdvözít, nemcsak Amerikában, de Európában is, amint ezt a munkás, iparos, számító nyugoti népek sikere bizonyítja, melyek tulaj-

donképi főrendje is iparosabb, munkásabb, és kevesbé aristocrata, mint a mi ugy nevezett nyolcz szilvafás és ujdonsült nemeseink.

Őszintén és bizalmasan szólva, be szoktuk ismerni, hogy voltaképen az egész magyar nemzet — jellemére, hajlamai s szokásaira, egész természetére nézve — aristocrata. Még pedig nagyobb aristocrata alsóbb, mint felsőbb rétegeiben. A magyarság szelleme tulajdonképen az aristocrataság szelleme. Ez ama nagy és mély ok, mely minket untalan összeütközésbe hoz Európával, a kor szellemével, a modern culturával, s megdöbbenőbb kérdőjelet képez jövőnkre nézve még számbéli csekélységünknel is. Különösen jelenleg épen aggasztó, hogy ez ó magyarság az ellenzékben is fölütötte sátrát, melynek a haladást, a reformot kellene sürgetnie. Az ő föladata volna a maiság, az európaiság, a democratia zászlóját elől vinni, s e helyett az ósdiság százados kriptaporrall fehérített parókáját tüzi jel-

vényül, védi a régi slendrián rendszert, a népekkel szövetkezni aristocrata kényesége iszonyodik, s általán európai politika helyett kicsinyes vármegye-politikát űz!

Az ő föladata volna érintkezésbe tenni magát az európai democratiával, s ezek európai congressusán képviselni és tolmácsolni a magyar nemzet ohaját s szavazatát az európai népszövetség létesítése iránt. Itthon pedig őszinte szót kellene hangoztatnia föl és lefelé egyiránt. Meg kellene magyarázniok a népnek, hogy magyarok csak úgy maradhatunk, ha egyszersmind európaiakká leszünk. Tehát tisztelet az ázsiaiság minden maradványainak, azokat le kell vetkőznünk, és hálás kegyelettel az ereklék tárába félre tennünk, hogy az új kor napsugarának égető gúnya elől megóvjuk, s a nevetségesség halálától megmentsük

Európa nem fog hozzánk, nekünk kell Európához alkalmazkodni. Példának okáért: amint általán minden európai állam leg-

becsesb eleme a polgárság, ugy nálunk is az lenne; ha t. i. volna — magyar polgárságunk. De nincsen, és a mi csaknem kétségbeejtő, nem is igen vagyunk rajta, hogy legyen Hazánk voltaképi polgársága, culturánk legfőbb tényezője, nagyobb városaink „európai“ jellegű lakossága — német. Igaz, hogy jó hazafi volt — eddig — hogy lesz-e ezután is? az kérdés, — de hogy nem lesz, s ha nem lesz ezután magyarrá, annak legfőbb oka az, mert nem tud aristocrata, s mi nem tudtunk eddig democrata lenni. Aristocrata szellemünk az, mely minket elválaszt egymástól. És ime a példa, hogy Európa végre is hatalmasabb, mint mi vagyunk. Mert azt már kétségtelen jelek mutatják, hogy a mi német polgárságunk azon mérvben távolodik tőlünk, a mely mérvben távolodik a mi társadalmunk Európától. Minél aristocratábbak leszünk, annál kevesbé követünk szabadsági politikát, annál inkább németesedünk. Mi nyerte meg nekünk 48-ban a hazai német ajku polgár-

ságot? Társadalmi szabadelvűségünk, az egyenlőség gyakorlati alkalmazása! És miért idegenebb a mi városi német polgárságunk mai ellenzékünktől mint a deákpárttól? Mert érzi, hogy ezek politikája a deákpárténál is kevesbé modern, kevesbé európai, s minél szélsőbbek, annál nagyobb aristocraták.

Világos, hogy csak úgy válunk magunk is polgárokká, s csak úgy válik német ajku polgárságunk magyarrá, szóval, csak úgy teremtünk magyar polgárságot, ha democraták leszünk, nemcsak elméletben, nemesak kortes ígéletben, de valóságban, s a társadalmi egyenlőséget életbe léptetjük.

Erre nézve még csupán azt jegyezzük meg, hogy ezen törekvés szellemi surlódását nem kell a magyar nép legalsó rétegeig levinni, — mint ezt az egykori „democrata körök“ tették, — legfőlebb annyiban, a mennyiben népünk aristocrata szellemét is polgárosítani igyekezünk. De őrizkedjünk attól, hogy ezen

még a műveltség mélyen alacsony fokán álló tömeget a mi felsőbb rétegeinkkel szembe állítsuk. Mert neki bizonynyal nagyobb szüksége van önreformálásra az európai democratia értelmében, mint tulajdonképi aristocratiáknak. E népet előbb nevelni kell, és pedig nem részeg fejjel irt hirlapczikkével, de a legszükségesebb alapismeretek terjesztésével. Az ugynevezett közép osztály, az olvasottabb városi polgárság föladata lehet csupán keresztül vinni a polgárosítás és egyenlősítés nagy munkáját!

VII.

S most csak még néhány szót sajátlagos magyar szempontból.

Képzeltető-e eset, melyben ez irány kezdeményezése reánk, illetőleg nemzeti-ségünkre nézve veszélyes lehetne?

Erre határozottan nemet mondhatunk, sőt szintoly határozottan állíthatjuk, hogy csak ez iránybani haladás tarthatja fenn nemzetiségünket.

A nemzetiségi politika a mi halálunk. Ha Európa nem a szabadság és önkény elve szerint oszlik két táborra, de a nemzetek nagyságuk és erejük szerint sorakoznak, s lesz az egyik első, a többi második, harmadik, negyedik, s ha ehhez képest Európa egy piramis alakját veszi föl, akkor

mi a föld színéről eltűnünk, s valahol e piramis alapjában, annak földalatti rétegében foglalunk helyet.

A két óriás, a szláv és német világhódítási törekvése csak a kisebb nemzetek szabadsági törekvése által állítható meg és verhető vissza. Ha a zászlóra, melyek alatt bármely nép e kolosszusok ellen harczol, nem a „közös népszabadság“ elve van írva, elbukik az, ha még oly dicső és nagy volt is, mint a franczia, amint ezt épen a legutóbbi háború példája bizonyítja.

A szabadság eszméje erőssé teszi azon nemzetet, mely azt kimondja, és gyöngíti azon hatalmakat, melyek azt tagadják és saját népeiktől megvonják. Míg a francziában Európa a szabadítót látta, győzött az mindig, nemcsak I. de még III. Napoleon alatt is. A krími és olaszországi háborúk népszerűek és hasznosak voltak, de a mexicói és mentanai expedíciókban már a reactio útjára értek a franczia sasok, míg

Bismarck a nemzeti egység eszméjét mutatta föl a németiségnek, s úgy tüntette föl a francziákat, mint elnyomókat, kik az ő egységüket akadályozni, és őket meghódítani szándékoznak. S most majd a porosz német császárság akar az elnyomási, hódítási politikának örököse lenni, s mint ilyen el fog esni, mert akármilyen erős, de arra még is gyöngye lesz, hogy a világ folyását megakassza!

De míg bármely más nemzet a szabadságot csak magaért a szabadságért óhajthatja, a magyar nemzet azon egyetlen, melynek ezt nemzeti léte fönnmaradásaért is óhajtani kell. Mert hogy mi még nemzeti létünket is csak szabadsági politikával tarthatjuk fönn, az kétségtelen.

Nagy számu nép, minő az orosz vagy német, nem szorul az egyenlőség, szabadság eszméjére, hogy nemzeti létét fönn tartsa. Egy ily népben föl lehet kelteni a hódítás vágyát, annak nagy valószínűsége vagy épen bizonyossága által. Miért lennétek

ti egyenlők a nálatok kissebekkel, ha elsők lehettek és rajtuk uralkodhattok? Így szólnak hozzájuk vezéreik. És egy ily nagy számu nép még akkor is képes némi erőt fejteni ki, midőn kasztokra oszlik, mert kiváltságos és előnyzött kasztja majd annyi, mint egy kisebb nép összesen.

Magyarország azonban tizenöt millió lakosával csak úgy fejthet ki némi erőt a hatvan — száz milliónyi németiség vagy szlávtság ellen, ha legalább e tizenöt millió egy zászló alatt, a szabadság, egyenlőség zászlója alatt egyesül. Ekkor nem a német vagy szláv egység eszméje hódít el tőlünk, de a mi szabadságunk, egyenlőségünk eszméje hódíthat el azoktól harcosokat.

Azon eszme, hogy mi hódítsunk más népeket és uralkodjunk fölöttük, magát a magyar népet sem lelkesíti, mert józan eszével rég belátta, hogy ő arra képtelen. A mi nemzeti érzületünk legmagasabb vágya: hogy megéljünk, hogy megment-sük nemzetiségünket. Léteünkért küzdünk

századok óta, s a világ és szomszédaink rokonszenvét azzal nyertük el, hogy a mikor szerét ejthettük, mindig a szabadság ügyeért küzdöttünk.

S a hódítás, uralkodásra képtelen levén, az lenne osztályrészünk, hogy magunk is szolgálkává levén, más népek elnyomására adjuk át magunkat eszközökül. Ennél sokkal jobbat, hasznosabbat tehetünk, ha számbeli hiányunkat egy eszme erejével pótoljuk. Mondjuk ki, hogy nálunk nincs több rang egynél, s ez a magyar honpolgár rangja. Ez eszme megtizszerezi erőnket. S ez nem frázis, nem nagyítás. Az aristocratia uralmáért csak az aristocratia s az értelmiség azon része lelkesedhetik, mely szintén aristocrata lenni remél. Ezek száma lehet egy vagy másfél millió. Ha a polgári egyenlőség eszméjét kimondjuk, az összes tizenöt millió lakosság lelkesedése egyesül ez eszme zászlója alatt. Ez eszmét 48—9-ben csak a magyar ajku lakosság értette meg, a

többit a reactionak hamarjában sikerült elámitani. És mily csodákat mivelt a magyar nép karja által ez eszme! Mily csodákat mivelhetne újra, ha ez eszme alatt most már a magyar állam összes lakossága egyesülhetne!

A körülmény, hogy hazánkban sokféle „nemzetiség“, helyesebben többféle nyelv él együtt, szintén arra int, hogy a nemzetiségbeli különbségeket, melyek pártokra szakíthatnak, ne szaporítsuk még társadalmi különbségekkel, sőt kevesbitsük. Ezt kívánja a mi nemzeti létünk fönntartásának érdeke. Mert a nemzetek egyenlőségét ne úgy értsük, hogy nemzetiségünk-ből kivetközzünk, sőt épen ellenkezőleg: hogy azt megörizzük más nemzetek általi elnyomatás ellen. Voltakép ez a legnemzetibb fölfogás, mert ha uralkodóvá emeljük azon elvet, hogy egy nemzet se nyomhassa el a másikat, egyik se uralkodjék a másikon: ezzel megmentünk minden kisebb nem-

zetet, mely különben a hódítás elve mellett elveszhetett volna.

A hódítás, vagyis az erősebb nemzet jogánál fogva a német császárság elvette Franciaországtól Elzászt és Lotringiát, melynek lakossága lelkesebb francia a párisinál. De elvette, mondván, hogy ott németül beszélnek! Ez elv szerint Posent vissza kellene adnia, mert ott is lengyelül beszélnek, sőt lengyelül éreznek is. De nem adja vissza, most kevesbé mint valaha.

A hódítás politikája nem ismeri sem a vallás, sem a nyelv, csak az erő jogát. Oroszország elvenné Romániát, Erdélyt és Magyarországot egy részét, a hol hitfelesei laknak, ép úgy, mint elvette Lengyelországot, a hol pápisták laknak. Az erő jogán mi a száz milliónyi szláv és a hatvan milliónyi német között zsákmány tárgyai lehetünk.

A mi erőnk, megmentő horgonyunk csak a szabadság lehet, vagyis: oly társadalom, melyben a különféle nyelvű lakos

szívesebben lakják, mint anyanyelve országában. Mi nem erőszakkal, csupán politikai előnnyel csatolhatjuk magunkhoz és tarthatjuk meg a velünk lakó német, tót, román nyelvű polgártársainkat. Ennek világos példáit látjuk Belgiumban, Svájcban, Amerikában. A belga és a svájci francia nem kíváncsi Francziához tartozni, pedig francziák; az amerikai véres harcot vívott Angliával, hogy elválhasson tőle, holott ő is angol. Mert mindenik politikai előnyt, nagyobb szabadságot, egyenlőséget, több békét élvez, kevesebb terhet visel uj, mint anyaországában!

Ezen példák szolgálnak nemzeti politikánkban zsinormértékül.

Állítsuk helyre a 48-ban már gyakorlatba is vett társadalmi egyenlőséget, adjunk emberi méltóságot Magyarországnak minden lakosának, és a Szent-István országabeli román, tót, német ajku lakos anyaországabeli kancsukás roko-

nai előtt oly büszkén fogja magát magyar polgárnak vallani, mint az amerikai lakos angol, a svájcz vagy belga lakos francia rokonai előtt.

Az egyenlőség azon eszme, melynek zászlóján írva áll számunkra:

In hoc signo vinces!

Ugyon! Ugyon!

Dr BALLAGI GÉZA.

